

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra teorie kultury (kulturologie)

Franky a jejich kultura

Franconia and its Culture

Diplomová práce

Tereza Klemová

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Czumalo, Csc.

Praha 2008

Prohlašuji,

že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně na základě literatury uvedené v seznamu.

V Praze dne 21. srpna 2008

.....

Tereza Klemová

Obsah:

1	Úvod.....	6
2	Německá spolková republika.....	7
2.1	Bavorsko.....	7
2.2	Franky.....	10
2.2.1	Francká vlajka.....	10
2.2.2	Francká hymna.....	10
2.3	Rozdělení Franků dle regionů.....	13
2.3.1	Horní Franky - Oberfranken.....	13
2.3.2	Dolní Franky - Unterfranken.....	14
2.3.3	Střední Franky – Mittelfranken.....	14
2.3.4	Demografické a geografické ukazatele.....	15
2.4	Historie Franků.....	15
2.5	Náboženské vyznání.....	17
2.6	Dialekty.....	18
2.7	Franky a jejich slavní rodáci.....	19
2.8	Zvyky a obyčeje ve Francích.....	20
2.8.1	Hromnice – Lichtmess - začátek rolníkova roku.....	21
2.8.2	Masopust - Fastnacht.....	22
2.8.3	Velikonoce – Ostern - vítězství světla, svátek radosti.....	24
2.8.4	Letnice - Pfingsten.....	27
2.8.5	Posvícení - Kirchweih - projev potěšení ze života.....	27
2.8.6	Advent – čas klidu a rozjímání.....	30
2.8.7	Den svatého Martina - Martinstag.....	30
2.8.8	Den svatého Ondřeje - Andreastag.....	31
2.8.9	Den svaté Barbory - Barbaratag.....	32
2.8.10	Mikuláš - Nikolaustag.....	32
2.8.11	Die Klöppleinsnächte.....	33
2.8.12	Vánoce - Weihnachten.....	34
2.8.13	Nový rok a Tři králové - Neujahr und Dreikönige.....	37
2.9	Svatba ve Francích.....	38
2.10	Francká mytologie.....	39
2.10.1	Neustadtská legenda o kozlovi.....	40
2.10.2	Legenda o bílé paní.....	40
2.10.3	Mistrovský doušek.....	41
2.10.4	Prokletí jedné cikánky.....	42
2.10.5	Pout'.....	42
2.11	Kulturologicky významná místa ve Francích.....	43
2.11.1	Svatá Walburga.....	43
2.11.2	Osink.....	44
2.11.3	Francký skanzen – Freilandmuseum v Bad Windsheimu.....	45
2.11.4	Zámek Schwarzenberg.....	46
2.12	Rybníkářství jako důležitá součást francké kultury.....	46
2.12.1	Údolí dolní Aische – Střední Franky.....	46
2.13	Francká kuchyně.....	48
2.14	Pivní kultura ve Francích.....	52
2.14.1	Pivovary.....	52

2.14.2 Zákon o čistotě piva – Reinheitsgebot	55
2.15 Víno a jeho dějiny ve Francích	56
2.15.1 Historický vývoj.....	56
2.15.2 Bocksbeutel.....	58
3. Závěr	60
Shrnutí.....	62
Seznam literatury:	64

1 Úvod

Na naší planetě existuje mnoho národů, které žijí ve specifických sociálních, kulturních a teritoriálních podmínkách.

Jako Češce, zástupkyni EU, která má možnost se svobodně pohybovat, se mi nabídla příležitost poznat život malého národa, o kterém jsem slyšela doposud z doslechu, a měla o něm pouze povrchní teoretické vědomosti. Tak jsem se dostala do Německa. Pod pojmem Němec se vybaví nezasvěcenému člověku obyvatel, který mluví německy, bydlí kdesi v Evropě a dosahuje vysoké ekonomické úrovně, jezdí si v dobrém autě, obvykle německé výroby. Rád pije pivo a jí a vždy musí jednat podle plánu. A že je to náš souseď, i když toto sousedství je hodně diskutované.

Moje cesta vedla do Bavorska, kde jsem posléze zjistila, že tak úplně v Bavorsku nejsem. V této spolkové zemi jsem poznala život Franků, o jejichž existenci často samotní Němci nevědí. Samozřejmě to částečně souvisí i s obrovskou rozlohou Německa a jeho rozmanitostí, ať klimatickou, tak kulturní. Kraje se od sebe liší. A Franky nejsou doposud mediálně známé. Plno lidí o tomto ne tak zcela probádaném kraji neví, a to mne vedlo k ideji více proniknout do tohoto krásného kraje, a využít tak mé poznatky ze studijních cest. Začala jsem do Franků jezdit na kratší časové úseky, pak jsem se vracela stále častěji a nakonec ve Francích strávila přes rok života. Nemusím snad ani psát, jak moc mi přirostly k srdci. Zamilovala jsem si je, a mohu s čistým svědomím tvrdit, že se sem budu navždycky ráda vracet. A to nejen kvůli pohostinnosti zdejších obyvatel, jejich kultuře, výbornému a pro nás ještě dostupnému jídlu a pití, krásné přírodě s množstvím vinic, ale hlavně výbornému pivu. Jako dopravní prostředek pro poznání zdejšího způsobu života jsem zvolila kolo a na něm projela skrz na skrz celé Střední Franky. Je neuvěřitelné, jak tam fungují cyklotrasy a cyklostezky a navazuje plynule železniční síť. A hlavně jak snadno si člověk vyhledá patřičný spoj. Je to opravdu kraj bohem zaslíbený.

Pokusím se odpovědět na otázku Co jsou to vlastně Franky? Kam až sahá jejich historie? Jsou Franky opravdu tak odlišné od ostatních spolkových zemí? A jak je to s franckou vyhlášenou kuchyní? A je opravdu dobré francké pivo a víno, jak se o něm traduje?

Už teď musím konstatovat, že Franky nejsou exotickým krajem, leží nedaleko

českých hranic, jsou silně spjaty se zemědělstvím, mají příhodné klimatické podmínky pro pěstování vína, nachází se zde oblast s více slunečními dny než v ostatních částech Německa. Nalezneme tu spousta přírodních parků a chráněných území, mnoho paralel mezi Čechy a Němci, i když obýváme stejný středoevropský prostor, máme odlišnou mentalitu.

2 Německá spolková republika

Německo má velmi příznivou geografickou polohu a sousedí s devíti státy. Na severu je omýváno Severním a Baltským mořem. Skládá se z patnácti spolkových zemí. Jeho územím procházejí nejdůležitější komunikační osy spojující severní a jižní, západní a východní Evropu.

Podle počtu obyvatel je po Rusku druhou největší zemí Evropy. Ekonomicky je ovšem nejsilnější zemí a hospodářský a politický vývoj v Německu má rozhodující vliv na vývoj a integraci celé Evropy.

Po staletí bylo Německo konglomerátem soupeřících městských států, knížectví a království, které se teprve relativně nedávno spojily v konfederaci. Cena za vzplanutí nacionalismu a světovládných choutek byla vysoká a Německo se po skončení II. světové války nacházelo v troskách. Velmocenské zájmy pak Německo na čtyřicet let rozdělily. Západní část se brzy vyvinula v ekonomicky nejsilnější zemí Evropy a východní naopak přiblížila socialistickému průměru. Teprve pád komunismu ve východní Evropě umožnil v roce 1990 jejich znovusjednocení.

2.1 Bavorsko

Bavorsko, oficiálně Freistaat Bayern, je největší z patnácti zemí Spolkové republiky Německo. Zaujímá celou jihovýchodní část Německa. Zemská vlajka se skládá ze dvou vodorovných pruhů: nahoře bílý, dole bledě modrý. Běžně se zde užívá vlajka s bílými a bleděmodrými kosočtverci postavenými na špici. Jako všechny spolkové země má Bavorsko vlastní ústavu a širokou pravomoc v oblasti zákonodárné i výkonné moci: kompetentní není pouze v zahraniční politice, obraně, financích, dopravě a spojích. Bavorský parlament je na rozdíl od ostatních spolkových zemí dvoukomorový; vedle zemského sněmu (Landtag) má i senát (Senat). Správním

orgánem je zemská vláda (Landesregierung) v čele s ministerským předsedou (Ministerpräsident). Hlavním městem je Mnichov.

Obyvatelstvo, zejména venkovské, mluví několika navzájem odlišnými bavorskými dialekty a ze dvou třetin se hlásí k římskokatolickému náboženství.¹

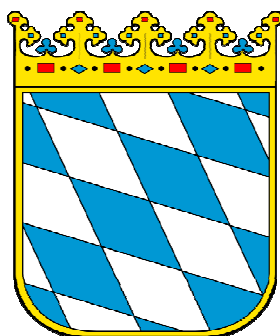
Celkově v Bavorsku převažuje strana CSU (Křesťanskosociální unie). Další strana, která ovlivňuje politické dění, je v současné době silící strana SPD (Sociálně demokratická strana Německa), také FDP (Svobodná demokratická strana), strana Zelených, FW, ÖDP.

V Bavorsku nalezneme četné chráněné oblasti a historická města s významnými muzejními a galerijními sbírkami. Národní tradice jsou tu mnohem více zakořeněny než v jiných spolkových zemích, což se projevuje v kultuře, oblékání i lidových zvycích.²

2.1.1 Bavorská vlajka

Bavorská zemská vlajka se skládá také ze dvou vodorovných pruhů, bledě modrého dole a bílého nahoře. Běžně se zde ale užívá vlajka s bílými a bledě modrými kosočtverci postavenými na špici.

Při důležitých politických a společensko-kulturních událostech vyvěšují Frankové vedle německé státní vlajky, evropské vlajky, bavorské vlajky i vlajku franckou.

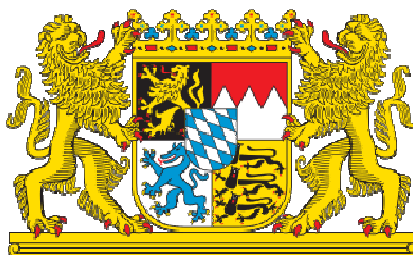
2.1.2 Znak Bavorska

Bavorský státní znak existuje od 5. 6. 1950. Jednotlivé heraldické elementy

¹ Tomášek, R., Střída, M. (1991): Bavorsko. Praha, Olympia, s. 5

² Tomášek, R., Střída, M. (1991): Bavorsko. Praha, Olympia, s. 5

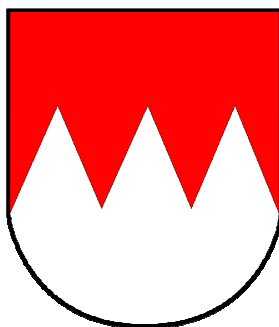
velkého bavorského státního znaku mají historický význam.

- 1 Zlatý lev v černém poli byl původně symbolem falckých hrabat u Rýna. Po zapůjčení léna bavorského vévody Ludvíka v roce 1214 s falckým hrabstvím sloužil po několik století jako společný znak starobavorských a falckých šlechticů Wittelsbachů. Dnes je tento zlatý falcký lev znakem pro vládní okres Oberpfalz (Horní Falc).
- 2 Francký znak Rechen (hrábě) je červeno-bílý (stříbrný) rozdělený se třemi stojícími špičkami. Tento znak je z roku 1350, objevil se na několika místech. V klášteře Hochstift ve Würzburgu a od roku 1410 také na pečetích knížecích biskupů (Fürstbischöfe). Dnes je symbolem pro Horní, Dolní a Střední Franky.
- 3 Modrý panter na bílém (stříbrném) poli. Původně je používán v Dolním Bavorsku (Niederbayern) hrabětem z Falce z Ortenburgu. Později ho převzali Wittelsbachové. Dnes je znakem pro Dolní a Horní Bavorsko.
- 4 Tři černí lvi - na zlatém podkladu jsou pod sebou tři černí lvi. Jsou převzati ze starého znaku šlechticů rodu Hohenstaufen, dřívějších vévodů ze Švábska. Dnes zastupují vládní kraj Švábsko.
- 5 Bílo-modrý štít uprostřed – je vytvořen spojením bílo-modrých kosočtverců. Dříve byl znakem hrabat von Bogen, pak ho převzali v roce 1247 Wittelsbachové jako svůj rodinný znak. Bílo-modré kosočtverce slouží dnes jako bavorský symbol a oficiálně platí jako „malý státní znak“.
- 6 Národní koruna – nahoře nad těmito pěti symboly – zlatý ráfek okrášlený drahými kameny, s pěti ornamentálními listy. Tato koruna byla poprvé uvedena do znaku v roce 1923 a označuje odstranění království, královské koruny a představuje národní suverenitu.

2.2 Franky

2.2.1 Francká vlajka

Francká vlajka se skládá ze dvou stejně širokých pruhů, horní pruh je červený a spodní bílý. Ve znaku je stříbrný. Protože Frankové dneska netvoří politickou samosprávnou jednotku, ale jen geografickou, není vlajka státním symbolem. U franckého erbu, který je také červenobílý, se pruhy uprostřed spojují v ozubení (Franken-Rechen). Ve franckých oblastech Bavorska je namísto ozubení uprostřed vlajky erb daného kraje.

2.2.2 Francká hymna

Dalším ze specifíků Franků je i často hraná francká hymna, která pojednává o krásách a vztahu k domovině. Opěvuje nádherný a plodný kraj, malebnou přírodu, a zve k návštěvě Franků. Text napsal Joseph Victor von Scheffel (1859) – hudbu složil Valentin Eduard Becker (1870).

Der Wald steht grün, die Jagd geht gut,
schwer ist das Korn geraten;
sie können auf des Maines Flut
die Schiffe kaum verladen.
Bald hebt sich auch das Herbsten an,
die Kelter harrt des Weines;
der Winzer Schutzherr Kilian
beschert uns etwas Feines.
Valleri, valleri, valleri, valleri,
beschert uns etwas Feines.

Wallfahrer ziehen durch das Tal
mit fliegenden Standarten,
hell grüßt ihr doppelter Choral
den weiten Gottesgarten.
Wie gerne wär' ich mitgewallt,
ihr Pfarr' wollt mich nicht haben!
So muß ich seitwärts durch den Wald
als rüdig Schäflein traben.
Valleri, valleri, valleri, valleri,
als rüdig' Schäflein traben.

Zum heiligen Veit von Staffelstein
komm' ich emporgestiegen
und seh' die Lande um den Main
zu meinen Füßen liegen:
Von Bamberg bis zum Grabfeldgau
umrahmen Berg und Hügel
die breite, stromdurchglänzte Au,
ich wollt', mir wüchsen Flügel!
Valleri, valleri, valleri, valleri,
ich wollt', mir wüchsen Flügel!

Einsiedelmann ist nicht zu Haus,
dieweil es Zeit zu mähen;
ich seh'ihn ander Halde draus
bei einer Schnitt'rin stehen.
Verfahr'ner Schüler Stoßgebet
heißt: Herr, gib uns zu trinken!
Doch wer bei schöner Schnitt'rin steht,
dem mag man lange winken.
Valleri, valleri, valleri, valleri,
dem mag man lange winken.

Einsiedel, das war mißgetan,
daß du dich hubst von hinnen!
Es liegt, ich seh's dem Keller an,
ein guter Jahrgang drinnen.
Hoiho! die Pforten brech' ich ein
und trinke, was ich finde.
Du heiliger Veit von Staffelstein,
verzeih mir Durst und Sünde!
Valleri, valleri, valleri, valleri,
verzeih mir Durst und Sünde!

Prvního ledna roku 1806 následovalo povýšení bavorského kurfiřtství na království. A prvním bavorským králem se stal Maxmilián I. Josef, který měl dobré kontakty s francouzským císařem Napoleonem I. Dřívější samostatný francký svobodný kraj byl zrušen a teritoria a svobodná města ve státním zřízení byly nuceně podrobeny a včleněny do Bavorského království. Tento pro Franky hanebný čin zůstal nezapomenut.

Frankové touží nadále po samostatnosti, časem vzniká tato francká hymna i s neoficiální slokou, kde prosí o pomoc svatého Víta o národní svébytnost. Tyto tendence o svoji vlastní spolkovou zemi Franky se dochovaly dodnes.

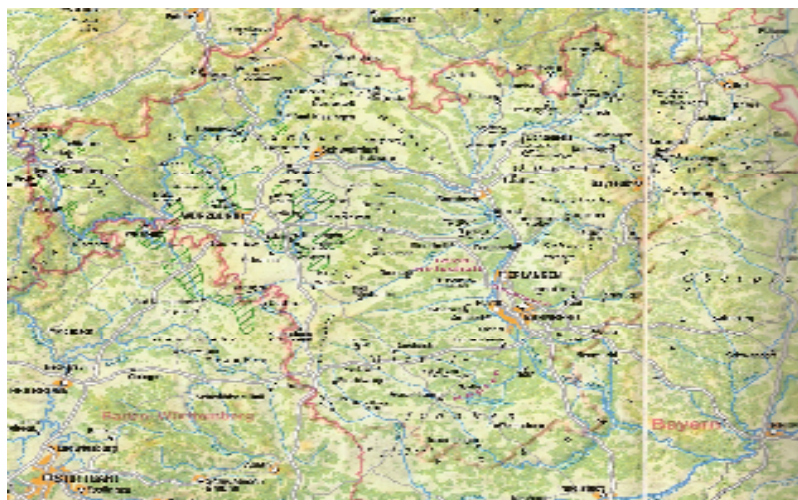
***D**u heil'ger Veit von Staffelstein,
hilf bitte deinen Franken!
Zerschlag' der Bayern Übermacht,
wir wollen es dir danken.
Wir wollen freie Franken sein
und keine Rucksack-Bayern.
Das wär' das Glück ganz ungemein
und uns ein Grund zum Feiern.
Valleri, valleri, valleri, valleri,
und uns ein Grund zum Feiern.³*

³ Text hymny viz <http://www.bundesland-franken.de/frankenlied.html>, 22. 5. 2008.

2.3 Rozdělení Franků dle regionů

Na první letmý pohled se nám Franky s jeho třemi regiony zdají jako část spolkové země Bavorska, jehož "image", jak někteří věří, utváří především Mnichov a typičtí obyvatelé jižního Bavorska. Ale to je omyl.

Franky můžeme rozdělit na tři části, a to Horní, Střední a Dolní:

2.3.1 Horní Franky - Oberfranken

Horní Franky jsou hodně zalesněné a skládají se z oblastí jako je Francký les (Frankenwald), Durynský les, Hornofalcký les a Krušné hory. Tyto oblasti se střetávají v oblasti Smrčiny – Fichtelgebirge. Z tohoto území vyvěrají řeky Bílý Mohan, Sála, Náb a Ohře. Nejvyšší vrcholky dosahují přes 1000 m.n.m. Dříve zde byly naleziště cenných kamenů – cínu, zlata, stříbra, topasu, horského krystalu, turmalínu. Čistý vzduch a minerální prameny zapříčinily vzniku mnoha lázní. Hojná jsou rašeliniště. Krajina přechází dále do Franckého Švýcarska, které je typické skalními útvary a krasovými jeskyněmi. Nalezneme zde přes 200 hradů. Své místo tu mají i početné vodní mlýny. Oblast leží v Mohanském trojúhelníku mezi městy Bamberk, Bayreuth, Norimberk. V Horních Francích je považováno za krajské město Bayreuth, mezi další významná města patří Coburg, Kronach, Kulmbach, který je vyhlášen kulmbašským pivem.

V Bayreuthu se narodil v roce 1813 Richard Wagner, koná se zde každoročně v srpnu hudební festival na spojený s jeho jménem. Bayreuth je typický rokokem.

Horní Franky jsou krajem piva, mají s více než 200 pivovary nejvyšší hustotu pivovarů na světě, mají dvakrát tolik pivovarů než všechny ostatní bavorské oblasti. V

Horních Francích se vaří okolo tisíce různých druhů piva. Od plzně a tmavých piv, přes kouřová piva k nefiltrovaným pivním druhům (Zwickel Bier) až k sezónním a slavnostním pivům, vařeným jen ke zvláštním příležitostem.

K tomu připočteme ještě mnohé pivnice, pivní zahradní restaurace, pivní sklepy a posvícení, kde se žije franckou pivní kulturou. Celá řada hornofranckých pivovarů nabízí exkurze do pivovarů s následnou degustací. A nezapomeňme na početné krajinné a kulturní pamětihodnosti, které, rozlohou malé, Horní Franky nabízí.

Suroviny pro hornofrancké pivovary rostou přímo přede dveřmi, ve Francích. Horní Franky mají největší osevní plochou pivovarnického ječmene, který se zpracovává v hornofranckých sladovnách na slad první jakosti.

2.3.2 Dolní Franky - Unterfranken

V Dolních Francích je centrálním městem Würzburg. Ten byl na konci války zcela vybombardován, město bylo naprosto zničeno, následovala kompletní obnova města.

Dolní Franky jsou zemí vína, nachází se tu rozsáhlé viniční oblasti. Tyto oblasti mají i svého patrona, tím je svatý Kilián. Würzburg platí za silně katolický, proto tu nalezneme biskupské rezidence. V 16. století započal mohutný rozkvět města, stavba univerzity, špitálů, kostelů.

Leží na řece Mohanu, která protéká celou oblastí. Na okolních svazích spadajících k řece jsou četné vinice. Mezi další města patří například karnevalové město Veitshöchheim, Kitzingen, Ochsenfurt, Aschaffenburg, lázně Bad Kissingen.

2.3.3 Střední Franky – Mittelfranken

Jsou středobodem konzumace vína a piva. Hlavním městem je Ansbach. Mezi další města patří Norimberk, Rothenburg, Erlangen (město s nejvyšší životní úrovní v Bavorsku – Univerzita a Siemens)

Po příchodu Hugenotů a založení univerzity v roce 1743 přišlo do Erlangenu mnoho nových obyvatel a studentů, kteří obohatili zdejší život. Další velká migrace proběhla po roce 1945 - příchod sudetských Němců. Obyvatelé se brzy sžili a vytvořili

vcelku harmonické vztahy. Po II. světové válce vypukla velká industrializace Erlangenu (např. Siemens). Studenti mají svoji městskou hymnu, která opěvuje pivo, nabádá užívat si života a nešetřit. Městu dominuje pravoúhlá zástavba z doby Hugenotů.

Tím nejkrásnějším na franckých městech jsou ale především nesčetné možnosti rozptýlení a zábavy, doplněné gastronomickými poznávacími zážitky. Zdejší stará města jsou sice plná památek a muzeí, ale přes svoji bohatou historii zůstávají otevřená současnému životu.

2.3.4 Demografické a geografické ukazatele⁴

Vládní kraj	Vládní město	Zkratka	Rozloha	Počet obyvatel (září 2005)	Hustota obyvatel/km ²
Horní Franky	Bayreuth	Ofr.	7.231,00 km ²	1.103.239	153
Střední Franky	Ansbach	Mfr.	7.244,85 km ²	1.708.841	236
Dolní Franky	Würzburg	Ufr.	8.530,99 km ²	1.342.308	157
Celkem Franky v Bavorsku			23.006,84 km²	4.154.388	181

2.4 Historie Franků

Umělecko historické svědectví měst a krajiny, poklidný způsob života Franků jsou zakořeněny v mnoha staletích a jsou výrazem vyrovnaného způsobu života, který se pozvolna formoval. Franky jsou založeny germánskými národy, zasáhl je vliv Římanů, za vlády Karla Velikého dosahovaly Franky až k Severnímu moři a dále do dnešní Francie. Ovlivnili tak po mnoha staletí politický život, kulturní a hospodářský vývoj v německých zemích.

Ve středověku položil francký vévoda základní kameny jednoho ojedinělého kulturního rozkvětu. Vznikla tak hrdá města, jako Würzburg se svou biskupskou rezidencí, Bamberg, jehož čtvrť u řeky je často nazývána Malé Benátky, staré svobodné říšské město Norimberk s jeho rozmanitou historií, nebo krásné středověké udržované město Rothenburg. Mnoho majestátních hradů a zámků, zrovna tak bohatě zdobené katedrály a kostely, svědčí o mocnosti a vlivu Franků. Opevněné město Coburg,

Plassenburg u Kulmbachu, zámek Weikersheim, architektonický skvost klášter Banz nebo poutní kostel ve Volkach patří jen mezi některé z mnoha významných jmen a staveb z bohaté francké historie. Franky jsou také územím velkých nezapomenutelných umělců, jako je Johann Balthazar Neumann (architekt), řezbář Tilman Riemenschneider, jehož díla nalezneme v řadě kostelů, Veit Stoss nebo Albrecht Dürer. Hudba Richarda Wagnera se připomíná na hudebních slavnostech v Bayreuthu již více než sto let.

Také krajina Franků je svým způsobem výjimečná. Dominuje jí vrchovina s nevlídným klimatem v okolí Rhön, přes mírnou pahorkatinu Franckého lesa, až ke strmým skalám Franckého Švýcarska, nebo po údolí řeky Altmühl. Na svazích se daří vinným révám franckého vína, které je plněno do známé lahve přezdívané Bocksbeutel a exportovaného do celého světa.

Pravděpodobně prvními obyvateli franckých regionů byli Keltové. Kdy vlastně vzniká Francká říše nebo Francké království (Regnum Francorum)? Franckou říši založil král Chlodvík (466-511) z rodu Merovejců. A v roce 486 dobyl poslední římskou državu v Galii (Sýgariovo království) a podrobil si ostatní kmenové předáky sálských Franků. Přijal katolickou víru. Vznikla tím nejsilnější a nejstabilnější barbarská říše. Za Chlodvíkových synů a vnuků bylo připojeno Burgundské království, Alemáni, Duryňkové a Bavoři. Říše byla organizována podle starých Římanů a jejich zákonů. Vývoj křesťanství dokončil Karel Veliký (768-814), za jeho vlády patřily Franky k srdci a jádru Římské říše. Za jeho vlády dochází ke kulturnímu a stavebnímu rozkvětu.

Franky jsou historickým územím v Německu, zahrnující oblast povodí Mohanu, původně i středního Rýnu. Od roku 720 jsou královskou provincií, základními obyvateli jsou Frankové chattuarští. V 9. století po rozdělení franské říše, se staly vévodstvím, které se dělilo na Franky západní (porýnské) a Franky východní. Vévoda francký Konrád I. byl zvolen prvním německým králem. Roku 939 byly porýnské Franky Otou I. bezprostředně včleněny do říše. Východní Franky se rozdrobily na feudální panství (biskupství bamberské, würzburgské, dále držby Hohenzollernů, hrabství Hohenlohe a Henneberg) a svobodná města (Norimberk, Rottenburg). Roku 1500 byly Franky v rámci rozdělení Německa na kraje zvláštním krajem. Snahy Hohenzollernů (markraběcí války) a Bernarda Výmarského (za třicetileté války) o sjednocení území Franků byly neúspěšné. V průběhu dalších století došlo nejméně ke třem událostem, které ovlivnily Franky. Selské války (1525), zbořilo se 250 zámků a hradů nespokojenými a

⁴ Viz [http://de.wikipedia.org/wiki/Franken_\(Region\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Franken_(Region)), 6. 6. 2008.

vzbouřenými sedláky, cítili se vykořisťováni od církve a pánů. Druhá událost začala během 16. století – počátek reformace. Byl potlačen katolický vliv na území franckých zemí (Ansbach, Bayreuth), v dalších hrabstvích a svobodných městech. Katolické a protestantské Franky spolu musely najednou vycházet a díky společným charakterovým rysům toho dosáhly.

Třetí událostí byl Vídeňský kongres v roce 1814-15. Tehdy bylo hlavní území Franků připojeno k Bavorskému království. Jen menšinové oblasti byly přiřazeny k Hesensku, k Bádensku a Württembersku. Pojem Franky tak definitivně zmizel z povědomí dalších generací. Ne však ze srdcí Franků.

2.5 Náboženské vyznání

Ve Francích nalezneme jak oblasti katolické, tak evangelické. Poměr počtu věřících obou církví je zhruba vyrovnaný. V každé oblasti mohou převažovat obě náboženství (příkladem může být město Neustadt an der Aisch ve Středních Francích, které má 13 tisíc obyvatel, vyznává obě náboženství, ale převažují evangelíci). Typickým katolickým městem je Bamberg či Würzburg. Náboženské vyznání záleží i na teritoriální oblasti Franků. Příkladem je město Bamberg s jeho biskupstvím, to ovlivnilo příklon ke katolicismu. Další tradiční Meškou katolicismu je oblast Main Franken (okolí řeky Mohanu) z důvodu biskupství ve Würzburgu. Také kolem města Fuldy, města Grabfeldu a oblasti Rhön se formoval katolicismus. Nejkatoličtější oblastí z celých Franků je okolí Würzburgu. Naproti tomu protestantskou oblast nalezneme v Kitzingenu, a také tak v dřívějším svobodném městě Schweinfurtu. Východní Horní Franky a město Ansbach jsou také velice protestantské, protože šlechta z Ansbachu a Bayreuthu byla spřízněna s evangelickou linií pruského královského rodu Hohenzollern. K Bayreuthskému knížectví patřilo také okolí města Erlangenu, kam se uchýlili Hugenoți pronásledovaní vojsky francouzského katolického krále v důsledku Bartolomějské noci (1572). Potomci Hugenoťů žijí na daném území dodnes, o čemž svědčí francouzská příjmení a původní zástavba starého města Erlangenu – nízké domečky.

Norimberk byl díky poloze handlovním a významným středověkým městem. Je nábožensky smíšený, na jihu žije více katolíků než na severu. Po reformaci vznikla

dohoda, že kostel svatého Lorenze se navrátí katolíkům, a to v případě, že počet katolíků bude větší než evangelíků. A v roce 2003 byly konečně splněny požadavky a kostel se vrátil do rukou katolíkům. Pozdější historické události, jako například proudy utečenců po II. světové válce a pohyb nových příchozích smazaly hranice mezi konfesemi. Před nástupem fašismu bylo ve Francích mnoho regionů s židovskými obcemi, např. Fürth a Schwabach. Svědky doby jsou zachovalé židovské hřbitovy, například ve Středních Francích: Ullstadt, Oberzenn, Diespeck a také jedna z dochovalých synagog, která odolala i Křišťálové noci (listopad 1938) Oberebreit (Dolní Franky).

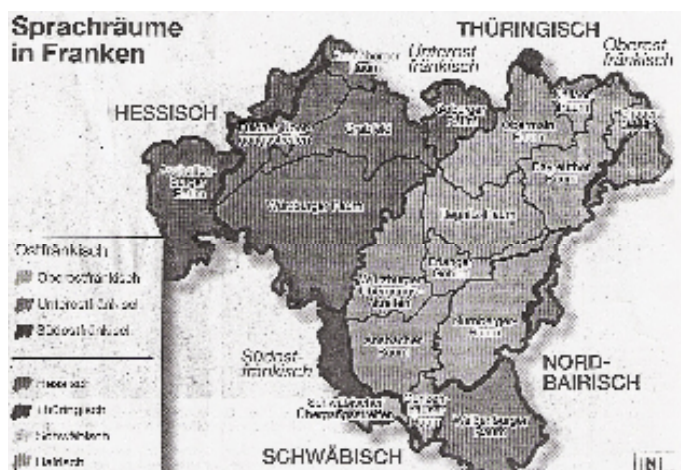
2.6 Dialekty

Francká řeč má mnoho dialektů, jejichž kořeny nalezneme v oblasti středního Mohanu v Dolních Francích. Frankové jsou hrdí na svůj původ, tradice a způsob života, který je pro ně specifický a utváří jejich charakter. Jsou známí svým smyslem pro humor, kabaret, komedii. Snaží se nalézt svou identitu, kořeny vlastní řeči v globalizovaném světě. Francká řeč je nyní studována s nebyvalým zájmem. Jak vzniklo francké nářečí? Touto otázkou se zabývají pracovníci výzkumu z komise pro výzkum nářečí z bavorské akademie věd v Bayreuthu. Znalosti o této řeči jsou bohužel zatím jen malé, protože neexistují dochované písemné artefakty. Víme jen, že důležitou roli sehrálo stěhování národů.

Kolébka dnešní francké řeči leží podle názoru výzkumníků v regionu východních a západních Franků. Počátkem byl kontakt alemansko-durynský u středního Mohanu. V pozdním středověku došlo ke kontaktům v horním a středním Francku s ansaským obyvatelstvem (Nordbairern). Vznikla směsice francké řeči s jinými formami a mnoha nuancemi. Skutečný francký dialekt je v lingvistice nazýván jako Ostfränkisch. Tvoří přitom jihovýchodní skupinu franckého nářečí. Tato skupina nářečí se rozprostírá v oblasti středního a horního německého jazykového prostoru, přes severní části Bádenska-Württemberska, severozápad Bavorska, jihozápad Durynska, jihovýchodní oblasti Hesenska a okraji jižního Saska. V některých okrajových oblastech patřících do Franků se ale nemluví franckým dialektem, ve městě Aschaffenburg a v oblasti Spessartu (dolní Franky) převládá hesenský dialekt. Ve městě Wunsiedel a Hilpoltstein

(Horní a Střední Franky) převládá severobavorský dialekt.

Ve velkém jazykovém prostoru ve Francích existují stovky jazykových nuancí.

Tezi o rozmanitosti dialektů lze prokázat na příkladu slova posvícení – *Kirchweih*. Posvícení vzniká ve středověku jako religiózní svátek, z důvodů svěcení křesťanského kostela. Dnes převládá v posvícení spíše společenský charakter oslav před náboženským. Kvůli lokálním zvláštnostem v regionálních dialektech, se ujala tato různá pojmenování:

- **Kirmes** (z "Kirchmesse"), **Kerb**, **Kirb**, **Kermes** (v Hesensku, ve Spessartu, Sársku, Severní Falci)
- **Kier** (v Oberndorfu, Marjoss)
- **Kemmes** (v Nassau)
- **Kirbe** nebo **Kerwe**, **Kärwe** (ve Falci, v částech Bádenska - Württemberska)
- **Kerwa** či **Kärwa** (ve Francích)
- **Kerm** (speciálně v Dolních Francích)
- **Kirwa** (ve východní části Franků, západní, střední a severní Horní Falci)
- **Käada** und **Kiada** (v jižní Horní Falci),
- **Kerms**, **Kermst**, **Kärms** nebo **Kärmst** (v Sasku a Durynsku)

2.7 Franky a jejich slavní rodáci

Franky jsou bohaté na známé a slavné osobnosti. Dovolují si zmínit aspoň některé:

- Tilman Riemenschneider, řezbář, Adam a Eva (1493), Würzburg, Marienkapelle;

dřevěné vyřezávané oltáře v Rothenburgu, Münnerstadt

- Veit Stoss – sochař, Norimberk, Bamberg, Krakov (gotika)
- Adam Kraft – plastiky kamenné, Norimberk (gotika)
- Peter Vischer – sochař (renesance)
- Mathis Gothard Nithart – malíř, polovina 15. století (Aschaffenburg)
- Ernst Ludwig Kirchner (druhá polovina 19. století) – malíř
- Albrecht Dürer (1471–1528) – malíř a grafik
- Peter Henlein – vynalezl kapesní formu hodinek
- Martin Behaim – první strůjce globusu
- Lukas Cranach z Kronachu (1472-1553) – francký malířský genius a grafik
- Adam Ries (1492 - 1559) – matematik a astronom
- Konrad Celtis – humanista, cestovatel
- Ulrich von Hutten – humanista, satiry s odrazem doby
- Hans Sachs – básník, spisovatel
- Balthasar Neumann – barokní stavitel, klášter Teplá u Mariánských lázní
- Georg Simon Ohm (1789 – 1854) - fyzik
- Levi Strauss (1829 – 1902) – textilní průmyslník, vynálezce džín
- Max Grundig (1908-1989) – podnikatel
- Henry Kissinger (1923) – politický vědec, bývalý americký ministr zahraničí

2.8 Zvyky a obyčeje ve Francích

Vývoj zvyků a obyčejů a jejich dodržování záviselo na politickém prostředí. Vedoucí roli hrála církev, zemská šlechta, bohaté měšťanstvo, řemeslníci a sedláci.

Na katolickém území se vyvíjely zvyky zcela odlišně od protestantského území.⁵ Protože byla dříve menší mobilita lidí, byli lidé úzce spjati s přírodou a územím, na

⁵

Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 5

kterém žili. Proto se tam vzniklé zvyky udržely po dlouhou dobu a déle se praktikovaly.

Ve větších a velkých městech obyčeje díky struktuře a charakteru města rychle vznikly, a stejně tak rychle zanikly. Probíhal tam urychlený vývoj.

Kvůli regionálním zvláštnostem a různorodé teritoriální rozmanitosti existuje ve Francích velké množství podob obyčejů, které jsou spjaty a závisejí na konkrétním městě či vesnici, ale mají společný prazáklad. Ale existují i takové zvyky, které mají místní význam a vztah jen k dané oblasti.

Co by znamenal lidský život bez existence ročních svátků a obyčejů? Posvícení bez májky, jak studené by byly Vánoce bez adventního věnce, bez světla svíček a bez dárků? Život by byl přinejmenším chudší a šedivější.

Nejenom děti, ale i dospělí dychtivě očekávali tyto významné dny v kalendáři. Zvyky jsou závislé a odvíjejí se od chodu roku. Zvyky se proměnily v čase v důsledku sociální skladby obyvatelstva, spousta zvyků vymizela v průběhu 30leté války, i když ta naopak dala vzniknout i zcela novým. Industrializace také ovlivnila pohled a vnímání těchto obyčejů. Obyčeje zanikaly i se zmizením strachu z démonů a tmavých nocí. Původně měly totiž ochrannou funkci před demony. Je dobré, že se dochovaly tyto obyčeje dodnes, protože jsou částí franckého způsobu života.

2.8.1 Hromnice – Lichtmess - začátek rolníkova roku

Hromnice se slaví druhého února. Do té doby panoval od svátku Svatého Martina až do začátku Hromnic klid.

Oslavy Hromnic souvisely s obměnou práce. Vždy druhého února vyrazili poddaní hledat novou práci. Právě jim byl vyplacen roční plat, a to částečně v naturáliích (ošacení). Kdo neodsloužil celý rok, či kdo se provinil, ztratil automaticky právo na plat. Poddaným bylo napsáno doporučení a ohodnocení odslouženého uplynulého roku. Odnášeli si své truhly s majetkem k novému pánovi. Hromnice symbolizovaly ukončení starého a počátek nového pracovního roku. Před příchodem k novému zaměstnavateli měli k dispozici pár volných dnů, které sloužily ke společnému setkání v jejich rodném domě s celou rodinou. A společně se vypravili na hromniční trh za účelem nakoupení pracovního oblečení (pláště, zástěry) za loňský utržený plat. Mnohokrát jim z něj mnoho nezbylo. Přirozeně se probíral uplynulý rok,

chválilo se i hanělo, vyměňovaly se novinky, prostě to bylo kulturní a společenské setkání. Panovalo všeobecné veselí, dobrá nálada, tančilo se. Doba po Hromnicích je též spojena se zabijačkou, která sloužila jako prostředek k uvítání nových sloužících.

Tradovalo se, že když na Hromnice večer zvonily zvony, znamenalo to, že zima bude ještě dlouhá, naopak kokrhání kohouta předvíдалo blížící se jaro. Ale všichni byli plni optimismu, dny se prodlužovaly, jaro nebylo daleko.

Původ křesťanských Hromnic je v Evangelii svatého Lukáše. Marie musela podle starého zvyku čtyřicet dnů po narození Krista navštívit svatyni, původně pohanský chrám a rituálně se očistit.⁶ Podle židovské představy platí matka čtyřicet dnů po porodu za nečistou. V klášteře potkala Marie starého Simeona, jež vzal Ježíše do náručí a předurčil mu, že bude světlem, které bude provázet pohany životem. Ve 4. století se konala v Jeruzalému čtyřicet dní po vánočních svátcích slavnost, která souvisela s Velikonocemi a se světlem. Snad již v 6. století přišel tento zvyk do Říma, kde se začala pořádat procesí se světlem kristovým – hořícími svíčkami. Na území Německa vznikl svátek Marie Hromničné v 8. století. Asi od 11. století světelná procesí spíše ustupují do pozadí a do popředí se dostává svěcení svíček v kostelech. V evangelických knížecích sídlech od časů reformních ztratil svátek původní náboženský význam, přesto měl ve své formě pro venkovský lid i poté velkou roli. Podobně jako v křesťanském náboženském smyslu byly Hromnice spojovány s nadějí na lepší budoucnost; sedláci doufali v dobrý a plodný rok, sloužící se těšili na dobré místo v novém domě. Jaro přicházelo.

2.8.2 Masopust - Fastnacht

Při Masopustu hrají velkou roli převleky, které ochraňují nositele před démony a zahánějí zlé duchy. Lidé opouštějí na pár hodin svou všední podobu, protože touží být někým jiným. Kdysi v minulosti mělo přestrojení docela jiný smysl, mělo chránit před démony a duchy přinášejícími neštěstí. Pouhý člověk je neuměl zahnat, a proto bylo nutné si pořídit tu nejstrašlivější a nejhrozivější masku. Tou bylo možné duchy očarovat a vládnout jim.

Člověk mohl také maskou napodobit bůžky a duchy přinášející požehnání.

⁶ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 13

Oblíbené v maškarním roji byly i různé zvířecí masky. I s těmi se dalo nad duchy a demony zvítězit. Obvykle měly zvířecí podobu, protože lidé věřili, že zvířecí síla zvítězí nad demony. Z tohoto důvodu se ve franckých vesnicích vyvinuly specifické postavy, figurky, např. Wilde Mann, z lišejníků a mechu a smrkového klestí. Důležitou roli hrála zelená barva, která se musela vyskytovat skoro všude. Wilde Mannovi se dávali stromečky do rukou a tato figura měla každému domu přinést požehnání blížícího se jara. S touto figurou obcházely a přinášely požehnání děti, které zato byly na oplátku obdarovány. Tento zvyk se dosud dochoval jen na málo místech.

V některých oblastech jižní části středních Franků táhnou lidé po ulicích Flecklesmanna, nebo Fleckhexe, oblečeného do záplatovaného oblečení, které je často již samo o sobě uměleckým dílem. Záplatování působí pro obyvatele cizokrajně a neobvykle, dokonce až hrozivě. Roztrhané a nejednotné oblečení symbolizuje končící zimu.

V oblasti Baierdorf, Effeltrich se vyhání zima pomocí slaměného medvěda, kterého o masopustním pondělí šest bíle oblečených párů žene do městské brány a zase zpět.⁷ Tento starý zvyk se dříve odehrával v mnoha franckých vesnicích. Ve Franckém Švýcarsku vyhánějí zlé demony pomocí praskajícího biče mladíci. Někdy se používalo k vyhnání zlých duchů jejich vlastní utopení či shoření.

V oblasti Uffenheimu se před pěti sty lety popisuje tento obyčej vztahující se k Popeleční středě. Aby se zvýšila plodnost polí, táhli mladí chlapci přes ulice, pláně a pole pluh. Když ho dotáhli až k vodě (řece, rybníku), znamenalo to, že plodina bude mít dostatek vody, a tudíž dobrou úrodu.

O masopustu se pekl černý chleba, mnoho koláčů a preclíků. Zabílo se tučné prase, z něhož se vyrobila pečínka, krvavé klobásky, tlačěnka, což mělo zajistit lidem dobré zdraví a dostatek peněz na příští rok. Navíc koncem masopustu začínalo období půstu, takže byl dobrý důvod se pořádně nasytit. „Dostatek klobásek a preclíků udrží v domě peníze a člověka uzdraví!“ tvrdili v Ansbachu. „Žádné vodnaté polévky a žádná voda nesmí ležet v žaludku, jinak by v létě člověka mučily mouchy a prázdné řeči.“

V letech 1348 a 1349 propůjčili radní v Norimberku řeznickému cechu právo tance a tento tanec předcházel dnešnímu masopustnímu průvodu.

Na masopustní čtvrtek se vyrojily v ulicích (Norimberk) skupiny, které táhly od

⁷ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 16

hradu k radnici. V čele průvodu pobíhali muži převlečení za blázny, následovala je Pullcinela s vakem plným oříšků, které házela dětem. Dnes se hází sladkosti. Vzadu jel muž na koni a v košíku měl vejce, které byly plněny růžovou vodou. Metal je po zvědavých ženách. Za ním šli řemeslníci. Nesli dlouhé roury, Feuerkolben, které byly natřeny nazeleno, protože v hlavní roli byly opět elementy zelená a oheň.

K masopustním dnům se vztahuje i kuriozita, když v roce 1658 vyrobili norimberští řezníci obrovskou klobásu a táhli s ní přes město. Klobása měla rozměry 325 metrů a vážila 514 pfundů⁸ a neslo ji 12 mužů. Podle tradice se klobása měla sníst v široké uličce, přičemž každý radní obdržel cca 3 metry z této klobásy.

Rovněž z okolí Ansbachu je známý průvod řezníků na Popeleční středu, v jehož čele pochodoval blázen. Tovaryši vedli bohatě vyzdobený vůz květinami, zatímco mistři nesli dlouhou klobásu.

V Bad Windsheimu se datuje z roku 1392 průvod řezníků s volem, později s maskou vola s blíže nepopsaným tancem, Nasentanz. Při této slavnosti se snědlo velké množství koláčů a pečeně. Společné jídlo hrálo o masopustu velkou roli, obdobně jako o jiných franckých zvycích. Vypilo se hodně piva a vína a na své si přišli zejména radní a starostové (vydatně se obohatili).

Slavnosti se konaly celý týden. Hlavním dnem byla popeleční středa. Celý tento čas byl naplněn tancem a masopustními hrami. Na venkově panoval zvyk, že hospodář musel vyvést celé ženské osazenstvo, jinak by se nemohl vrátit do domu.

Po masopustu nadchází období půstu, které končí zmrtvýchvstáním, vzkříšením Krista.

2.8.3 Velikonoce – Ostern - vítězství světla, svátek radosti

V křesťanském kalendáři nenajdeme významnější svátek. Původně však byly Velikonoce druhem jarního svátku. Již v předkřesťanské době se v tomto období praktikovaly různé zvyky. Z radosti příchodu světla se zapalovaly velikonoční ohně. Lidé byli rádi, že nadvláda zimy a půlroční temnoty je za nimi.

Mnozí soudí, že slovo Ostern, vychází ze jména germánské bohyně světla Ostary. Jiní spatřují význam slova ve staroněmeckém slovu Ursten, které znamená

⁸ Funt – německá jednotka hmotnosti (něco málo přes 0,5 kg)

vzkříšení.⁹ Pro současné lidi mají Velikonoce velký význam: pro křesťany jako den zmrtvýchvstání božího syna, pro jiné jako rodinný svátek, který je spojen s řadou starých zvyků a zvyklostí. Den před Velkým pátkem, Karfreitag, se nazývá již od 12. století Zelený čtvrtek. Dodnes není jasné, odkud slovo Grün pochází. Jestli od staroněmeckého Grun, což má podobný význam jako slovo Klage – nářek, nebo pochází od slovesa greinen, brečet, fňukat. Možná, že jsou obě vysvětlení pravdivá.

Před návštěvou božího domu, byly zakázány světské radovánky, milování, hubičky. Na Zelený čtvrtek se směli hříšníci dostavit k portálu kostela, který byl vyzdoben čerstvou zelení, ale hříšník musel čekat, až mu obec prominula, odpustila a potom mohl opět vstoupit do kostela. Ve franckém dialektu se dodnes používá slovo greinen.

K Zelnému čtvrtku se vztahuje množství pověr. Například kdo sní něco zeleného, nebude mít v příštím roce žádné velké výdaje. Aby se dodrželo tomuto pravidlu, konzumoval se na Zelený čtvrtek zelený salát a špenát. Vařila se také polévka s bylinkami, která musela obsahovat devět různých druhů.

Tradovalo se, že kdo by v tento den zabil zvíře, upekl koláč nebo chleba, vypral nebo pověsil prádlo, dočkal by se v příštím roce mnoha neštěstí.

Dříve byl Velký pátek ukončením postního období. Ještě dnes se mnohé rodiny obávají sníst na Velký pátek maso. Kdo v tento den, či na Bílou sobotu jede přes Steigerwald, potkává na různých místech skupiny mladíků, ministrantů, kteří vandrují po různých cestách a s řehťáčkami a podobnými nástroji a řehťají. Toto řehťání má nahradit utichlé kostelní zvony a připomenout obyvatelům, že je čas na ranní bohoslužbu.

Na Bílou sobotu chodí mladíci po vesnicích, před každým domem se zastaví a řehťají tak dlouho, dokud se dveře neotevřou. Pak paní domu vyzývají, aby je obdarovala vejci. Tento zvyk se dnes změnil, protože málokdo chová v současnosti na venkově slepice, a může tak ministranty odměnit vejci. Proto jsou dnes koledníkům do košíků vhazovány různě velké peněžní obnosy. Po koledování se všichni chlapeci o koledu spravedlivě rozdělí. Tento zvyk je velmi starý a taktéž i řehťáčky, které se často uchovávají a předávají z generace na generaci.

Jak nádherná je potom velikonoční neděle, když kostelní zvony opět zvoní a

⁹ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 23

řehtání utichnou.

Barvení a zdobení velikonočních vajíček je prastarý zvyk, jehož původ lze najít v germánských rituálech. Vajíčko je symbolem probouzející se přírody a mocného nového života.

Ve středověku hrálo roli vajíčko nejen na Velikonoce, ale i po celý rok. Před orbou zakopal sedlák vajíčko do pole, věřil, že tímto si zajistí dobrou úrodu. Lidé věřili, že vajíčko přináší zdraví a má čarovné uzdravující účinky. Mysleli si, že pomáhá proti čarovným kouzlům. Vajíčka schovávali také do stáje, do dvora, a doufali, že ochrání dům a dobytek před čarodějnicemi.

Vajíčka snesená na Zelený čtvrtek nebo Velký pátek měla největší sílu. Kdo je konzumoval, ten se stal nositelem této síly. Dosud se považují syrová vajíčka za medicínu. Nevyvinutá, malá vajíčka bez žloutku nesměla být snědena – bylo to zlé znamení čarodějnic, tato vajíčka se musela vyhodit z domu. Dříve na ženy označené za čarodějnice se házely pukavci.

Vajíčka byla vždy považována za oblíbený dárek. V mnohých oblastech Franků bývalo běžné dát dítěti, které se narodí (vstoupí do domu) vajíčko. Kmotři dávali svým kmotřencům vajíčka o Velikonocích.

Vajíčky se obdarovávali učitelé a faráři, například i kominíci. Mnozí dodnes vzpomínají, že kominík si postavil klobouk před domovní dveře a selka mu vkládala do klobouku pár vajíček. Pestrost vajec odpovídala barevnosti květin blížícího se jara. Dříve existovaly k barvení jen tři základní barvy: červená, zelená a žlutohnědá (vývar z papíru cikorky, ze špenátu a z cibulových šlupek), pro lesk se vajíčka natírala špekem. Vajíčka se používala i k chlapeckým hrám – házení, rolování, koulení.

Součástí středověkých Velikonoc byla liturgická dramata o vzkříšení Krista, původně se odehrála v kostele, později před kostelem a posléze se sekularizovala (odsvětla) a přesunula na náměstí.

Ve Francích se dodnes zdobí prameny a kašny, vajíčky- symbolika nového života. Často se jednotlivé vesnice předhánějí v bohatší výzdobě (Francké Švýcarsko).

Moderní oslava Velikonoc ve Francích probíhá tak, že děti na velikonoční neděli hledají ve svém bytě, či zahradě schovaná hnízda většinou s čokoládovými nebo vařenými vejci, věří, že tyto hnízdečka schovává velikonoční zajíček. Frankové mají oblibu ve zdobení venkovních dveří velikonočním věncem s vajíčky.

2.8.4 Letnice - Pfingsten

Letnice se řadí mezi jedny z důležitých církevních svátků roku. Ukončují jaro, období, kdy pominulo nebezpečí ohrožení setby studeným počasím a zimou. Aby se mohla příroda v tomto období dobře a bez škod vyvíjet, pořádali se ve Středověku oběti. Lidé umyli a nazdobili dobytek a dovlekli ho na obětní lavici, kde ho porazili.

Do dnešního dne se zachovalo bohužel jen několik málo zvyků. V mnohých oblastech, zejména protestantských, je ještě dnes běžné v tomto období vyzdobit kostel březovými větvíčkami a jinou zelení. Chlapci v okolí Baiersdorfu strkají březové stromečky do střešních okapů. Když mělo děvče špatnou pověst, měli chlapci právo místo březových větvíček dát dívce staré koště.

V roce 1753 se popisuje v Burgbernheimu zvyk¹⁰, kdy po odpolední mši v pondělí na Letnice vyjíždělo na ulici šest vyzdobených koní, na niž sedělo šest chlapců s širokými klobouky s peřím, kterým se říkalo Rossbuben (chlapci jedoucí na koních). Před radnicí zastavili, seskočili z koní a požadovali své staré dobré právo. Poté zase odjeli. A jaké právo požadovali? Byli to synové sedláků a zároveň pomocníci koňských pastýřů ve stáří 12 – 15 let, kteří se domáhali dalšího trvání vyplácení mzdy za pomoc při pasení koní a zachování práva pást na obecních pastvinách.

Na první svátek (neděle) přijeli hoši na koních po bohoslužbě ke kostelu a rozdávali nezadaným dívkám a ženám pestré květinové věnce a děvčata na oplátku dávali Rossbuben vejce, mouku a tuk, ze kterých se peklo speciální pečivo.

Na druhý svátek (pondělí) vyjížděli Rossbuben s hudebním doprovodem na koních do ovčárny, kde dostávali Käsegeld¹¹ v podobě Rýnského Guldenu. Rossbuben pomáhali nejen koňákům pomocnými pracemi, ale i ovčákům.

Večer byla velká oslava. Přišli obdarované dívky s věnci. I tento zvyk se časem vytratil, protože byl velmi hlučný, což se nelíbilo pánům.

2.8.5 Posvícení - Kirchweih - projev potěšení ze života

Vždycky se najde někdo, který tvrdí, že Frankové jsou mrzutí, do sebe uzavření

¹⁰ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 33

lidé, ale kdo takto smýšlí, ten se mýlí. Kdo jednou jel franckou zemí, chodil mezi vesnicemi a městy a mluvil aspoň jednou se zde usazenými Franky, kdo si jednou sedl do francké hospody a bavil se se starými franckými usedlíky, ten je jiného názoru. Nejlepší je se zúčastnit nějakého vesnického posvícení. Lidé jsou při tancích jak vyměnění, spokojení, usměvaví a mluvní.

Původně byl Kirchweih pouze církevním svátkem, byla to vzpomínka na svěcení kostela spojená s oslavou. Tento svátek představoval jistý druh očistění. Při bohoslužbě se shromáždila celá obec, aby všechno zlo z okruhu obce bylo vyhnáno, zapuzeno. Bohoslužby sloužily k zahánění zla v okruhu kostela, zúčastnila se jich celá vesnice. Zlo tak ztratilo svoje působení.

První zmínku o těchto rituálech nalezneme již v 6. - 7. století, v průběhu staletí se přetransformovali z očistění do konkrétního rituálu. Ale ve Francích vznikly první mše, když si Frankové vystavěli první dřevěné kostelíčky. Kostel byl zasvěcen patronovi, který potom obec ochraňoval (zejména v katolické oblasti). Bylo zvykem prosit patrona o přímluvu.

Termíny posvícení se v průběhu let pevně zakotvily. Posvícení se konalo v rozpětí od Velikonoc do podzimu, nejlépe v pozdním létě nebo na podzim, mělo to svůj důvod, neboť práce na poli byly již dokončeny a úroda sklizená. Posvícení postupně probíhalo ve všech vesnicích a městech, takže se slavilo skoro nepřetržitě. Ve Francích je dodnes společenskou událostí.

Posvícení přežilo i přes reformační snahy do dnešní doby, protože bylo v lidech hluboce zakořeněno. Posvícení je vzpomínkou na svěcení prvních dřevěných kostelíků. Přirozeně zmizelo v protestantských oblastech, protože katolické rituály a také obsah svátku byl pro protestanty nepochopitelný, nejasný.

Náplní posvícení bylo kromě mše tance, hry a trhy. Sedlák měl v domě nejlepší mouku, právě čerstvou ze sklizně. Týden před posvícením se konala zabijačka a pečení. Pekly se Schneeballen. Přípravy na tento svátek byly dlouhé a důkladné. Lidé se snažili ukázat hojnost, neomezovat se. Na to se muselo v mnoha případech dlouhodobě šetřit, ale stálo to zato. Lidé nabízeli štědré pohoštění.

Ve čtvrtek či v pátek byla zabijačka. Nesmělo se jíst jiné maso než vepřové. Neděle byla hlavním dnem, kdy propukla hostina. Obvykle trvalo posvícení od soboty do úterka, ale například ve Fürthu a Erlangenu i celých 12 dní. Oficiální zahájení bylo v

¹¹ tzv. sýrovné

sobotu.

Před 200 lety probíhala slavnost takto: zástupce vrchnosti si zatančil s místním děvčetem pod obecní lípou a poté šli všichni do hospody. Později lípu jako symbol posvícení vystřídala májka, jedna náležela ke každé hospodě. Na rozdíl od jiných májek byly franckému stromu osekány větve a ponechán jen bujný vrcholek, na který se vázaly pestrobarevné pentle a vlaječky. Strom nesl vlajku panství nebo královskou, odpovídající dané oblasti. Tato vlajka sloužila dříve jako právní symbol pro nařízení klidu, garantovala pokojný průběh svátku. Kdo tento klid porušil a způsobil například hádku, vyvolal rozruch, ten dostal citelnou pokutu a byl potrestán.

Podobný význam měla i výzdoba březovými větvíčkami prostoru přede dveřmi do hospody během posvícení, symbolizovalo to právo a pořádek v hospodě. Dodnes najdeme ve Francích.

Podle zvyklostí se měla májka postavit v sobotu. Lesníci ji vyhledali a chlapci ji přitáhli nazdobenými koňmi do vesnice. Májka se stavěla za doprovodu muziky a zpíváním písní. Dokonce existují posvícenské písně.

Na správný průběh dohlížel nejstarší z chlapců. Májka se vztyčovala pomocí silné tyče a za mocného povzbuzování okolních přihlížejících. Někdy to bylo nebezpečné, neboť mladíci se předtím posilili vypitím několika piv. Když byla májka postavena, pochválena, zahrála muzika fanfáru (tusch). Mladíci svou práci zapili dříve v hospodě, dnes v nejbližším pivním stanu.

Neděle byla dnem návštěv již od časného rána. Muži společně navštěvovali kostely a hospody, na lačno si dávali pár skleniček, ženy trávily čas v kuchyni přípravou jídel. Okolo poledne všichni zasedli ke společnému stolu a celý zbytek dne hodovali. Děti dostali peníze, aby si užily na kolotočích a pouti. Dospělí si šli večer zatančit.

Jedlo se nezřízeně také celé pondělí, často se plýtvalo potravinami. Tančil se kolový tanec, který byl vrcholem oslav. Mladí chlapci tančili při kapele okolo stromu. K tomu si zpívali písně s více nebo méně náboženskou tematikou. Během kolového tance si páry předávaly bohatě ozdobený stromeček. Při určitém znamení, dnes při drnčení budíku, dostal pár, který nesl ozdobený stromeček dárek. Často ubrus pro děvče a půllitr pro chlapce. Tomuto kolovému tanci se dříve říkalo Betzentanz, a chlapec byl obdarován ovčí. Tento zvyk se dodnes dodržel, dárek se odvíjí od zvyklostí kraje.

V úterý posvícení končilo. Pohřbíval se prázdný sud za zvuku smutečních pochodů a lamentování. To symbolizovalo ukončení posvícení. Lidem nastaly opět

všední dny, nádherné svátky byly u konce.

2.8.6 Advent – čas klidu a rozjímání

Vždy když se krátí dny a prodlužují noci a rok spěje neodmyslitelně ke svému konci, má člověk čas se zamyslet nad sebou a svým životem. Tmavé a dlouhé zimní večery tráví často v družné společnosti. Není proto neobvyklé, že v adventní a vánoční čas Franků je spojován s bohatými a rozličnými zvyky. Advent začíná na svatého Martina 11. listopadu a končí na Hromnice 2. února.

Slaví se čtyři neděle před Štědrým večerem, a to první, druhý, třetí...

Kupují či vyrábějí se adventní věnce se čtyřmi svíčkami, každou neděli se zapálí jedna svíčka a rozjímá se. Děti zpívají vánoční písně. A těší se na Vánoce. Peče se vánoční pečivo, oblíbené jsou domácí perníčky.

2.8.7 Den svatého Martina - Martinstag

Svátek svatého Martina se slaví 11. listopadu. V evangelických částech Franků přichází za dětmi Pelzmärtel¹², aby je obdaroval dárky, pokáral či potrestal metlou. V tomto zvyku se objevují nejen křesťanské tradice, ale i pohanské prvky. Na svatého Martina dobrotivý Pelzmärtel potkává žebráka a mečem roztíná svůj kožich, aby se s žebrákem o něj podělil.

Pelzmärtel neplní pouze funkci obdarování dětí dárky, ale v průběhu let přibírá i výchovnou funkci, napomíná děti a vede je ke zlepšení v budoucnosti. Tato úloha byla symbolizována metlou v ruce Pelzmärtela. Dříve se nebrala metla jako nástroj určený k pokárání, ale přinášela dotykem a výplatou požehnání a štěstí. Metla měla převážně pohanský charakter a je prakticky opakem toho, co si dneska pod Pelzmärtelrute představujeme. Dnes symbolizuje trest.

Na venkově hrál Martinstag pro rolníky ještě další zajímavou roli, všeobecně totiž uzavíral rolníkův uplynulý hospodářský rok. Namáhavý čas sklizně byl za nimi, zima stála před dveřmi a přicházející týdny slibovaly zklidnění. Proto se zabíla tučná

¹² Od slova Pelz – kožich

husa, všichni měli radost a nezapomnělo se také na učitele a faráře, kteří v tento den dostali předem dohodnutý dárek v naturáliích, často husu nebo kachnu, aby taky mohli svátečně oslavit tento den.

Zvláště významně probíhaly oslavy v hospodách. Čeládka obdržela roční plat, tento den ukončila rok ve službě, hledala si nové pracovní místo, najala se k jinému sedlákovi na nový statek. Pro mnohé byla budoucnost nejistá, netušili, co je čeká jinde, jak obtížná bude práce u nového pána.

2.8.8 Den svatého Ondřeje - Andreastag

Připadá na 30. listopad, je to den svatého apoštola Ondřeje, který je patronem zamilovaných párů. Opět se řadí mezi významné dny v roce. Je spojován se starým slovem „losen“, které mělo převážně význam jako předpověď, předvídaní budoucnosti. Často se věštila budoucnost pomocí lití olova, krájení jablek, házení bot. V minulých stoletích se slavil den svatého Ondřeje podobně jako dnes Silvestr.

Podle směru hozené boty přes rameno, nebo plátku jablka, se člověk mohl dozvědět svůj osud, jestli zůstane, či půjde jinam do služby. Z mnoha líčení bylo zřejmé, že tento zvyk nebyl brán vážně, spíše představoval druh zábavy na tento dlouhý večer.

Některé zvyky byly spojeny s erotickými zaklínadly. Děvečky toužily po provdání v příštím roce, proto se o půlnoci odehrávala tato scéna. Pověřčivá děvečka, která si hledala milence, odložila o půlnoci oblečení, shodila i povlečení ze své postele, šlapala si po oblečení, dupala po posteli a mumlala si zaklínadlo. Prosila Ondřeje, aby jí zjevil obraz svého milého a určil den svatby¹³. Existovala celá řada dalších průpovědek obhroublého významu.

Dcery sedláků tyto zvyky nedodržovaly, poněvadž měly svou budoucnost pevně stanovenou, taktéž i ženicha. Děvečky patřily k venkovské chudině, k nejspodnější sociální vrstvě, žily jen ze svého nízkého platu, který po roční službě činil v roce 1900 35-45 tolarů za rok¹⁴, což byla cena poloviny krávy. U většiny z nich nebylo možné, aby si zlepšily sociální postavení, a to ani při sebeusilovnější námaze. Jen málokteré se podařilo založit rodinu. Na venkově platila striktní pravidla pro sňatky. Nezbylo jim nic

¹³ Tomuto zvyku se říkalo Bett-Brett-Treten

¹⁴ Mümmeler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmeler, s. 56

jiného než každoročně se nechávat znovu najmout, aby si za svojí práci vydělaly pár mizerných peněz. Toužily uniknout svému trudnému osudu. Proto se v této vrstvě těšily popularitě tyto věštecké zvyky, které se praktikovaly v tento den. Ještě dodnes se po svátku svatého Ondřeje pořádají nedělní trhy.

2.8.9 Den svaté Barbory - Barbaratag

Den svaté Barbory se slaví 4. prosince. Existence svaté Barbory není historicky podložená, je spíše legendární postavou. Proto byla před lety z kalendáře církevních svátků vyškrtána. Přesto Barbora patří ke 14 pomocníkům v nouzi, patronům, a je například ochránkyní horníků, zvonářů a jiných odvětví, patronkou dělostřelectva, u nichž hrozí riziko náhlé či násilné smrti.¹⁵

Svatá Barbora měla být v roce 306 n. l. popravena v Nikomedii. 4. prosince se dodnes hojně praktikuje zvyk – řezání větvíček třešní – Barborek. Zvyk odkazuje zpět k legendě, že kvůli kráse a půvabu Barbory ji žárlivý otec zavřel do tmavé věže a po stěnách tohoto vlhkého vězení stékaly dolů kapky vody, s jejíž pomocí se již uschlá třešňová větvíčka rozvinula.

V dávných dobách se lidé hrozili tmavých studených večerů a nocí. Když se bouřka proháněla nad zemí, když vítr ohýbal stromy, nebo když se okenice třásly, lidé věřili, že lesní vojsko je na cestě a mstí se lidem. V mnoha ságách a příbězích, které se vyprávěly, provázejí tento čas strach a temné pověry. Zakořenila se hluboká víra, že rozkvetlé větvíčky přinášejí domů štěstí, dobytku plodnost a s jejich pomocí se vydaří úroda. V dnešních době na to již nikdo nevěří, přesto se tento zvyk praktikuje v mnoha domácnostech dodnes.

Když se uříznou větvíčky třešní, šeříků nebo kaštanů na svatou Barboru a rozkvetou na Štědrý den, vše dobře v lidském životě dopadne.

2.8.10 Mikuláš - Nikolaustag

Váže se k 6. prosinci. Patří ke dnům, kdy se obdarovávaly děti. Děti braly tento svátek se smíšenými pocity, na jedné straně obdržely za dobré chování dárky, na straně

druhé byly kárány a trestány za špatné činy. Některé děti byly překvapeny, jak přesně znal Mikuláš jejich chování a skutky. Byl součástí výchovného systému. Děti měly motivaci se choval kladně, konat dobré skutky. Mikuláš odměňoval dobro, na straně druhé trestal zlé skutky. Toto trestání převzala osoba, která Mikuláše doprovázela a jmenovala se Knecht Ruprecht¹⁶, který mohl být nositelem i jiného jména, bylo to závislé na daném kraji. Knecht Ruprecht byl měl drsnou podobu, lekal děti už kvůli zevnějšku – nosil chlupatou ucouranou kožešinu, někdy dokonce čertovskou masku, černé holinky a divoce mával se svou metlou. Mikuláš a Knecht Ruprecht představovali symbiózu dobré a zlé moci. První zmínky o jejich existenci nalezneme v písních již v 16. století.

V čem spočíval kult Mikuláše? První doklady sahají do 9. - 15. století. Kult Mikuláše je zmiňován v románských zemích. Nejznámější jsou dvě legendy o svatém Mikuláši, jedna o Mikuláši z Myrry ze 4. století a druhá o Mikuláši ze Sionu ze 6. století.

První je mikulášská legenda vypráví o biskupovi z Myrry, který konal zázraky, jako světec pomohl třem dcerám, které zchudly, vystrojit jim svatby. Je symbolem nadílky a dobrodiní (naděluje).

V severní Francii vznikla v 11. století jiná mikulášská legenda, která zní: „Tři mladí klerici nebo scholastici dorazili po celodenním putování před dveře domu, který obýval řezník a poprosili o přístřeší. Ten neváhal a přátelsky je přijal a pohostil. Ale když přišla půlnoc, řezník kleriky zabil a naložil je do sudu se solí. Brzy na to šel stejnou cestou svatý Mikuláš. Také on poprosil řezníka o nocleh a večeři. Byl vlídně přijat. Když mu řezník nabídl nasolené maso, odhalil jeho původ. Svým požehnáním přivedl mladíky k životu. Ti se domnívali, že jen snili. Nepamatovali si na smrt.“¹⁷

Z tohoto se vyvinul nejprve v západní a jižní oblasti Německa, později ve Francích v době středověku klášterní zvyk, který zpočátku plnil funkci církve obdarovat chudé děti-sociální roli, v 18. století převzalo tento zvyk i měšťanstvo.

2.8.11 Die Klöpfleinsnächte

¹⁵ www.kalcit.cz

¹⁶ Knecht - sluha, čeledín

¹⁷ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 60

Velmi starý zvyk, jehož stopy mizí ke konci 18. století. Jeho pozůstatky se tu a tam objevují v popěvcích v předvánočních písních a pověstech jako Anklopfen (klepání se žádostí o něco), proto se tento zvyk označuje jako noční klepání, které se praktikovalo tři čtvrtky před Štědrým dnem. Z celé řady písemných stížností, ale také z ostře formulovaných nařízení úřadů víme, že tento zvyk byl zakázán, kvůli vysoké hlučnosti. Všude se linuly veselé a hlasité tóny. Život a činnost naplňovaly města a vesnice.

Vrchnost byla pobouřena, kvůli velkému křiku, nepořádku a množství proseb. Často se oslavy protáhly až do Tří králů. Děti chodily od domu k domu a klepaly dřevěnými kladívky na dveře, aby symbolicky oznámily narození Ježíše Krista.

Vyslyšení proseb najdeme již ve starých pramenech Vánoc jako základní prvek, který má silný symbolický charakter. Cíl spočíval v tom, obdržet co největší množství dárků. Často se ale v běhu života vytratila vhodná míra, čímž se křesťanská symbolika tohoto svátku pomalu vytratila, byla odsunuta pozadí a do popředí se dostaly více materiální prvky. Převážilo materiální nad duchovním.

2.8.12 Vánoce - Weihnachten

V uplynulých letech a staletích byly mnohé zvyky a zvyklosti společné pro Advent i vánoční čas. Tyto zvyky prodělaly změnu. Doba spjatá s Vánoci byla v tmavých týdnech končícího roku zbavena hektičnosti, nastalo celkové uklidnění. Vánoce jsou svátkem svázaným s pocity a vzpomínkami. Nemají jen náboženský charakter, ale jsou i rodinnou událostí. Vánoce jsou dodnes považovány za nejvýznamnější rodinný svátek v roce. Zrcadlí se v něm zakotvené staré zvyky. Samozřejmě se modifikovaly v průběhu staletí, přizpůsobily se době a některé zvyky již vymizely. Oslavy Vánoc jsou různé a závisí na daném regionu a sociální skladbě obyvatelstva. Proto rychle bohatnoucí měšťanstvo v 2. polovině 19. století si mohlo dovolit obdarovat děti bohatými dárky, zatímco chudé dělnictvo se muselo velmi snažit, aby aspoň sehnalo to nejnnutnější na nejdůležitější svátek v roce. Také ve vesnických vrstvách existovaly velké rozdíly dle postavení a finančních možností.

Původně církve neslavila Vánoce, teprve na církevním sněmu v Konstantinopoli, roku 381 n.l., se svátek ustanovil z 24. na 25. prosince. Určitě to nebyla náhoda, ale s

jistotou zvolené datum, protože se tehdy slavil v Římské říši 25. prosinec, jako den narození slunečního boha. Tak se pohanský svátek světla, stejně tak jako křesťanská forma Vánoc, jež je spojena s nadějí a radostí, slaví ve stejný den.

Přes silné postavení církve ve středověku zůstaly pohanské rituály uchovány. Pohanské zvyky nikdy nebyly vykořeny, byly postupně přejaty do křesťanského cyklu svátků. Vánoce byly především víc svátkem na oslavu přivítání blížícího se Nového roku, než oslavou narození Krista. Znamenaly ukončení starého roku a ze tmy vystupujícího nového. Lidé si užívali, tančili, radovali se a utráceli. Děti se obdarovávají již od 16. století.

Mnohé formy oslav dnešních Vánoc se odvíjejí od měšťanských zvyků vyšší vrstvy z 19. století. Oslava svatého večera probíhá jen v rámci rodiny, ve vyzdobeném pokoji, klade se důraz na vzájemné obdarování dárky, také se rozšířily hračky pro děti, speciální sladké dětské cukrovinky, aby si i ony přišly na své. Vánoce se stávají harmonickým rodinným svátkem. Také se rozšířila výroba hraček, obchod kvetl, například lahůdky, využila se každá příležitost.

Chudí lidé se obdarovávali prostými dárky, jako jsou jablíčka, oříšky a perníčky. K nim byla připevněna vánoční větvička jako symbol štěstí a požehnané budoucnosti.

Šlechta vydávala vysoké sumy za dárky, je dochován příklad, že vánoční dárek pro 12letého syna kurfiřta bylo 75 ze dřeva vyřezaných figurek, které představovaly loveckou společnost z roku 1572.¹⁸ Děvčata běžně dostávala miniatury kuchyní s vlastním vybavením. Zbohatlíci se chtěli vyrovnat pánům, proto v té době vznikaly samostatné dětské pokoje na hraní.

Na venkově se věřilo, že čas vánoční je nejen časem svátečním, ale i časem nejistoty spojené s nadpřirozenými silami – postavami, skřítky a čarodějnicemi, které tropí neplech. Proto lidé hledali zelené větvičky – Grüne Zweigen, které zaháněly zlo, symbolizovaly život a ochraňovaly před zlem.

První zmínky o ozdobeném vánočním stromku se objevily v dopise a jiných pramenech ze 17. století. Původně se nejednalo o jedličku či smrček, které známe dnes, ale o třešňový či bezový stromek, který si lidé přinesli do domů už na svátek svaté Barbory a který vykvetl právě na Štědrý den. Z roku 1795 se nám dochoval v Norimberku popis stromečku, který byl tak velký, že stál v koutě světnice a jeho větve

¹⁸ Mümmler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmler, s. 70

byly roztaženy do šířky, že téměř zakryly polovinu stropu světnice.¹⁹ Stromeček byl ověšený vzácnými sladkostmi z cukru ve tvaru andělů, panenek a zvířátek, které ladily s květy stromu. Na stromě viselo mnoho druhů ovoce.

Koncem 19. století se rozšířil vánoční stromeček do všech vrstev společnosti a představoval hlavní symbol Vánoc. Lidé věřili, že v noci z 24. na 25. prosince má dar dobytek ve stáji mluvit lidskou řečí, a odtajnit tak lidem budoucnost. A že touto schopností obdařil Pánbůh zvířata za ochránění Ježíška (zahřívala ho).

Lidé lili olovo, krájely se jablka, louskaly ořechy a ze stavu jablkového ohryzku nebo jádra se věštila budoucnost. Běda, kdo našel nahnílý ohryzek, či prázdný oříšek. Jablka a oříšky na vánočním stole symbolizovaly úrodu a život.

Na vánoce se peklo speciální pečivo Pfefferkuchen, stopy tohoto zvyku se dají najít hluboko v germánské minulosti. Druhý svátek vánoční se jmenoval Pfefferleinstag. Tohoto dne brzy ráno se lidé budili údery prutu do nohou a chodidel. Symbolizovalo to skrytou sílu, prut je probudil k životu. Často to byl prut z lísky a jalovce, ořechová větev měla ozdravnou, čarovnou sílu. Tímto vyšleháním se dal osud příznivě naklonit. Když nebyl lískový prut po ruce, nepohrdlo se ani březovou, trnkovou, hruškovou nebo smrkovou větví.

Zlo se vyhánělo z lidí prutem. A nebyl-li po ruce, dalo se vyhnat i pomocí pepřových koláčů, které dostávaly ženy a hřebíčkovou pálenkou pro muže. Vzájemně se mezi sebou opepřovali. Posléze se toto opepřování zvrhlo, rychle se šířilo nejen mezi přáteli a známými, vrchnost to nelibě nesla, tak ho zakázala. Dodnes se tento zvyk nedochoval.

Dnes se pořádají firemní předvánoční oslavy, kdy se společnost sejde k jídlu a během večera probíhá tzv. wichteln²⁰, zaměstnanci si vyměňují dárky.

Na vánoce se peklo pečivo, norimberské perníčky se pečou od roku 1300, vánoční štola o století později. Cukrovinky na stromečku nebo na talíři představovaly zvláštní lahůdku. K Vánocům patřila píseň Tichá noc, svatá noc. Ta vznikla v Oberndorfu u Salcburku 24. prosince odpoledne v roce 1818 pro půlnoční mši, jako náhrada za rozkousané varhany od mší. Složil ji pomocný duchovní Joseph Mohr a varhaník Franz Xaver Gruber.

Ve Francích a v jižních krajích Německa nazývají Ježíška Christkind, na zbytku

¹⁹ Mümmeler, M., (1985): Brauchtum. Emskirchen, Verlag Maria Mummler, str. 71

²⁰ Wichtel - skřítek

území Německa Weihnachtsman.

2.8.13 Nový rok a Tři králové - Neujahr und Dreikönige

Vždy si lidé přáli na Nový rok dobrou a úspěšnou budoucnost, zdraví, štěstí, přátelství a mír. To platilo pro všechny vrstvy společnosti. Původně tento zvyk platil jen pro nejbližší příbuzné a známé, ale brzy se rozšířil i mimo ně. Zachoval se dopis faráře Johanna Meelführera rychtáři Georgu Eyermannovi z prvního ledna 1650 s přáním požehnaného Nového roku. „Auch...mein christlicher neujahrswunsch, dass Gott der Herr denselben neben allen angehörigen das neu angehende Jahr sein und erscheinen lassen wolle ein fröhliches, gesundes, frieden-, freuden-,trost- und gnadenreiches, glückseliges, an leib und seel, gut und mut, kindern und rindern gesegnetes jahr!“²¹

Časem se tyto přání proměnily spíše v žebrání o dary, přání je odměněno. V Burgbernheimu byla dokonce přání k Novému roku z tohoto důvodu zakázána. Na Nový rok a Tři krále chodily zástupy lidí od domu k domu, rozčilovaly obyvatele měst a obcí, až z tohoto množství měli lidé strach. Původně privilegium přát a koledovat měli jen školáci, později se k nim připojovaly nižší sociální vrstvy (učedníci zedničtí, pomocníci řemeslníků, tesaři, nádeníci). To znepokojovalo ostatní obyvatele, protože byli nuceni vydávat více peněz. Roku 1791 se obrátil finanční úředník Franz Daniel Fischer přímo na zemského správce s žádostí o zakázání tohoto zvyku. Poukazoval na směšné a zahanbující žebrání a nemístné obtěžování obyvatel. Popisoval, že po ulicích chodí tři figury ve směšném bílém oblečení s lucernou podobnou hvězdě. Osoby zpívají nejen před hospodou, ale obtěžují obyvatele i v soukromí. Zemský správce toto zakázal. Platilo to bohužel i pro žáky.

Radní se ovšem nechali rádi obdarovávat na Nový rok malými i většími dárky. Občané z Windsheimu byli spořiví, a proto schválili, že starosta dostane k Novému roku jen prosté rybí jídlo, zatímco radní z Ansbachu byli velkoryse obdarováni mušlemi, raky, také vzácným ovocem, kořením, tehdy vzácným muškátovým oříškem, perníčky, vínem a mandlovými dorty. V roce 1694 byly naturálie poskytovány i úředníkům, např. městským písařům, trumpetistům, varhaníkům, hobojistům, věznicům. Do dnešní doby se tyto zvyky nedochovaly. V posledních letech probíhá renesance koledování na Tři

²¹ Mümmeler, M., (1985): Brauchtum. Emskirchen, Verlag Maria Mummeler, str. 78

krále. Především v katolických oblastech můžeme Kašpara, Melichara a Baltazara s jejich hvězdou vidět pochodovat od domu k domu. V tento den se pořádají dnes Tříkrálové sbírky, které slouží k dobročinným účelům a které končí 6. ledna. Ochota poskytovat potřebným peníze má dlouholetou tradici a pramení z přesvědčení, že člověk může očekávat štěstí a požehnání v nadcházejícím roce jen v případě, když jiným poskytne malý dárek.

Silvestr je provázen starými a hlučnými zvyky, které na mnoha místech dodnes hrají velkou roli. Již v germánských časech se lidé zkoušeli chránit před duchy a divokými postavami instrumenty vydávajícími hluk. To přetrvává i do dnešní doby - rakety a světlice, ohňostroj. Tento hluk ohlašuje příchod Nového roku. Hezký zvyk popisuje Johannes Boemus z Auby, každá domácnost upekla na Tři krále koláč. Když byl hotov, rozkrájel se na díly a každý člen rodiny obdržel jeden kousek. Ten, kdo ve svém kusu objevil zapečenou minci, která byla vložena do těsta, byl oslavován jako král. Ostatní členové rodiny ho posadili na židle a za křiku ho vyzdvihli do výšky. Věřilo se, že příští rok pro tohoto krále bude obzvláště šťastný.²²

Ve všech dobách orodovali lidé o štěstí pro sebe a své nejbližší. Popisované zvyky v průběhu roku o tomto vypovídají jasnou řečí.

2.9 Svatba ve Francích

Při oslavách v průběhu roku, jako jsou Vánoce, Velikonoce, Letnice zaujímá svatba ve Francích důležité místo. Je vrcholem v životě muže a ženy. Patří mezi nejdůležitější okamžiky v životě, proto se k ní váže řada zvyků a rituálů, různých nařízení a omezení, které se formovaly a přetvářely v běhu času. Zpravidla zdůrazňují důležitost rozhodnutí páru žít spolu v manželství. Kromě symbolických rituálů, které mají ochránit před zlými vlivy a mezi které patří halení nevěsty do závoje, tak i převlékání svatebčanů o půlnoci, jsou často k vidění tradice navozující společný život nevěsty a ženicha: na svatební hostině by měli jíst z jednoho talíře či sedět na jedné židli. Vzájemnou lásku pak představuje i výměna prstýnků. Házení rýže a květin na novomanžele má zajistit páru plodnost.

Manželství začalo oboustrannými námluvami, nebylo zvykem vybírat si

²² Mümmeler, M., (1985): Brauchtum. Emskirchen, Verlag Maria Mummeler, str. 81

samostatně ženicha či nevěstu, odedávna tuto funkci zastupovali rodiče a opatrovníci. Přesto si občas mladí rozhodli sami o svém osudu, což je tradováno v zajímavých příbězích (dějinách lásky). Po úspěšném dokončení námluv byl dohodnut svatební termín a ujednány všechny majetkové záležitosti spojené se svatbou. Ne každý se směl oženit či vdát. Nikdo se nemohl oddat způsobem podle svých představ. Vrchnost vydala přísná pravidla, jak v určité společenské vrstvě má svatba probíhat.

Před svatbou obcházel zvolený vyslanec příbuzné a jménem nevěsty a ženicha zval svatební hosty a vtipným projevem a tradičními průpovídkami jim předával svatební oznámení.²³ Před svatbou byl vystaven kočár se svatebním věnem nevěsty na odív, aby každý mohl posoudit finanční status nevěsty.

U příležitosti svatby se jedla speciální svatební jídla, tančilo se, hrály se hry (se závoji a věnci), nevěsta byla přenesena ve svatební den přes práh domu, ženich nesměl koupit svatební střevíce před svatbou nevěstě, ta si je musela koupit sama nastřádanými drobnými, aby všechny ubezpečila, že je dobrá hospodyňka. V kostele při cestě k oltáři se nesměli dívat ženich s nevěstou na všechny strany, jen před sebe, ...

Také ve Francích patří k neodmyslitelným tradicím loučení se svobodou v předvečer svatby. Ale na rozdíl od nás, pozve pár hosty společně k sobě domů. Ti pak před domovními dveřmi rozbijí několik kousků přineseného nádobí. Nesmí se však jednat o sklo. Střepey, jak je známo, mají přinést páru štěstí a kromě toho hluk, který rozbíjením vzniká, má odehnat zlé duchy. Pár pak společně uklidí nepořádek, aby tak veřejně deklaroval, že v manželství dokáže společně vyřešit případné manželské problémy.

2.10 Francká mytologie

Oblast Francké mytologie je ohraničena Rýnem, Smrčinami (Fichtelgebirge), Franckým Švýcarskem, údolím Mohanu, Spessartu, Frankenwaldu a Steigerwaldu, se svými městy Bamberg, Norimberk, Würzburg, Bayreuth. Velký počet legend se odehrává v hlubokých rozlehlých neprostupných lesích, hradech a zámcích, které ukrývaly mnohá tajemství. Tyto pověsti vydávají historické svědectví o této lokalitě, a vypovídají o památkách a kulinářských a literárních zvláštностech Franků.

²³ Mümmler, M. (1986): Hochzeit in Franken. Nürnberg, Verlag Albert Hofmann, s. 17

2.10.1 Neustadtská legenda o kozlovi

Legenda se vztahuje k roku 1460, kdy bylo město obklíčené nepřítelem. Ve městě docházelo k vyčerpání zásob, obyvatelé hladověli a neexistovala jiná možnost než se vzdát nepříteli. Naštěstí přišel krejčí se spásným nápadem, ušil si sám hlavu kozla ze staré kůže, přestrojil se do tohoto mundúru, vylezl na hradby a s mekotem se promenádoval po hradbách. Nepřítel viděl dobře živeného kozla a nabyl přesvědčení, že za hradbami mají ještě dostatek jídla, proto obléhání vzdal. Jako vzpomínku na tuto šťastnou událost, postavili kozla do věže radnice a tam každý den v pravé poledne obchází dokola a mečí. A neustadští školáci každý rok na posvícení tancují na náměstí pod radnicí tanec kozla s hudebním doprovodem.²⁴

2.10.2 Legenda o bílé paní

Kulmbachu vévodí zámek Plassenburg. Za vlády šlechtického rodu Hohenzollernů, vznikla v roce 1340 legenda o bílé paní. Můžeme ji spatřit v noci, ale i při bílém dni, což je prý ještě strašidelnější. Věští smutnou budoucnost. Je bílé oblečena a nosí bílý závoj. Z piety nosí černé rukavice a cinká svazkem klíčů. Ztělesňuje osobu, hraběnku Agnes von Orlamünde, mrtvou paní rodu Hohenzollernů.

Mladá ovdovělá hraběnka žila se svými dvěma dětmi na zámku Plassenburg. Zlaté vlasy jí sahaly až po paty. Lásku věnovala bílým koním a lovu medvědů. Na jednom z těchto lovů jí zachránil Albrecht Krásný z Hohenzollernů.. Střetl se s jedním medvědem, který ji chtěl napadnout, zachránil Agnes, ale sám byl zraněn. Agnes přivezla raněného na zámek, a když se noc nad jejími zlatými vlasy a Albrechtem rozprostřela, zajiskřila mezi nimi vášeň. Legitimnímu trvání jejich lásky stály v cestě její děti. Při jedné noční bouři se rozhodla, že spáchá hanebný čin. Sponkou ze závoje propíchla mozek svých spících nevinných dětí. Zločinný čin, Orlamündský čin, a jeho pověst přinutil hraběnku odejít do kláštera. Za hradbami klášterních zdí byla chráněna před soudem, ale ne před trestem všemohoucího, který se naplnil po její smrti. Čin pronásledoval mnoho generací Hohenzollernů, nenalezly pokoje a míru, tím byly celé

generace přísně potrestány.

2.10.3 Mistrovský doušek

Tato legenda pochází z města Rothenburgu o. d. Tauber. V roce 1631 za doby třicetileté války vojevůdce katolické ligy (vojska) Tilly, který válčil za Gustava Adolfa ze Švédska, byl poražen v bitvě u Breitenfeldu a táhl se svým vojskem na jih. V září se dostal až před Rothenburg.

Obyvatelé města uzavřeli všechny místní brány a zaujali protipostavení. Zpočátku si mysleli, že jde jen o hrstku nepřátel, která je chce vyplenit. Ale tentokrát to bylo jinak. Jak ráno občané Rothenburgu zjistili, před branami stála nepřátelská vojska Tillyho. Za žádnou cenu nesměl Rothenburg padnout do rukou nepřátel. Generál Tilly zavelel k útoku. Nepřátelům se podařilo dobít město. Lidé se zabarikádovali, kde se dalo, městská rada se musela vzdát. Městem projížděl Tilly na vysokém koni, jeho vojáci začali drancovat město.

Na náměstí se shromáždily ženy s dětmi a prosily o záchranu holého života. Vojevůdce Tilly dal příkaz k zastavení dobývání a šel na radnici, kde byli shromáždění radní. Jim bylo řečeno, že přišla jejich poslední hodinka, že se mají připravit na smrt, dokonce už dorazil i popravčí. Ten se ale zdráhal s popravami. Radši riskoval svoji hlavu, než aby dal popravit městskou radu.

Mezitím nalili radní Tillymu velký pohár sladkého vína. Tomu víno zachutnalo a pozvolna se mu lepšila nálada. V tom uviděl velký pohár, jaký ještě nikdy neviděl a dostal nápad. Navrhl překvapivé řešení situace. „Jestliže se tu najde takový člověk, který naráz vypije do dna celý obsah tohoto poháru, tak budu milosrdný a ušetřím město!“ Nutno podotknout, že do tohoto poháru se vešlo třináct žejdlíků vína najednou.

Všichni přítomní těkali pohledy jeden na druhého. Kdo to kdy viděl, aby někdo vypil tolik vína najednou? V sále bylo ticho. Z ničeho nic se zvedl bývalý starosta Nusch a říká: „Já to tedy zkusím!“ Všichni byli překvapeni, ale rádi, že se někdo odvázný našel.

Nusch vzal pohár do obou rukou a začal dlouhými a klidnými doušky pít. Jeho obličej červenal, dostával skoro závratě, mocně se mu zdvíhala jeho hrud', ale vydržel.

²⁴ Kolektiv autorů (1980): Neustadt. Druckhaus Schmidt, Neustadt a.d. Aisch, s. 58

Po několika minutách postavil prázdný pohár na stůl, otřel si ústa a padl na židli.

Tilly nevěřicně a vytřeštěně hleděl do poháru, který byl do poslední kapky vypit. Moc se mu to nezamlouvalo. Ale slovo, které slíbil, dodržel. Ocenil tento mistrovský doušek a uchránil město. A ještě místo vyplnění města vyplatil Tilly Rothenburgu 20 000 guldenů.

Dodnes můžeme spatřit tento pohár v Rothenburgu, když se v pravé poledne otevrou okna radnice a tento divadelní kousek je možné shlédnout (podobnost s apoštoly na Staroměstské radnici v Praze).

2.10.4 Prokletí jedné cikánky

Tato legenda se nám dochovala z Würzburgu.

Když polapili ve Würzburgu zločinné bandy cikánů, postavili je na pranýř jako odstrašující případ. Až později byly odvedeny na šibeniční vrch a tam pověšeny. Cestou k šibenici byly ve městě na několika zastávkách bity.

Jednou stála celá řada cikánů na pranýři. Mezi nimi se nalézala i jedna překrásná žena s ušlechtilými rysy v obličeji, byla i hezky oblečena, čímž byla velice nápadná. Když byla na řadě, aby se podrobila výprasku, přihlásili se mladí muži, kteří se nabídli, že se nechají za ní bít. Na to ale nepřistoupili kati a jejich pomocníci. Tak byla tato krásná cikánka bita se stejnou vervou jako ostatní zločinci. I ona byla hnána na šibeniční vrch, nebyla ušetřena potupy a bolesti. Dokonce na ni byly použity i rozžhavené kleště.

Na místě, kde člověk mohl ještě rozeznat obrysy vzdáleného města, vyřkla cikánka kletbu na kata, který se ji chystal právě udeřit. A právě v tomto okamžiku vypadl katovi z napřažené ruky prut a jeho ruka zkoprněla, že ji do konce svého života nemohl použít. Od této doby pojmenovali Würzburčané místo této události místem posledního seknutí (den letzten Hieb). Toto pořekadlo se hojně používá i dodnes.

2.10.5 Pout'

Bohatý sedlák z Haundorfu zaměstnal jednoho čeledína. Ten jednoho dne odpoledne připravoval krmivo, když uslyšel ve stodole záhadný zvuk. Otočil se a spatřil

prastarou matičku, která jemným hláskem pravila: „Já jsem pramatka sedláků. Když jsem se jednou těžce rozstonala, přislíbila jsem, že jestliže se uzdravím, skutečným pouť do Gössweinsteinu, tam obětuji tři svíčky a zúčastním se tří mší. Nemoc trochu ustoupila, ale stále jsem tuto pouť rok od roku posouvala, až se mi stalo to nejhorší, že jsem umřela. Nyní nemohu najít klidu, dokud někdo nevykoná můj slib. Prokaž mi, prosím, tuto poslední službu.“

Čeledín byl touto prosbou vylekán, marně se snažil matičce vysvětlit, že je protestant, že jí nemůže pomoci. Mimo jiné že nemá peníze, takže nemůže její prosbu vyslyšet. Ať se raději obrátí na sedláka, ten je bohatý a k tomu i katolík. Určitě jí pomůže.

Jenže stará žena se nedala takto lehce odbýt. Pravila, že sedlák je bez srdce a bez lásky, že on jí nevyhoví. Než zmizela, prosila čeledína, ať si vypůjčí od věřících a dobročinných lidí peníze a její slib vykoná.

Dny a noci přemýšlel čeledín o jejím přání a nemohl najít klidu. A opět se mu zjevila stará matička a prosila ho o vykonání pouti. Čeledín, zbožný muž, to nevydržel a šel se poradit s farářem a převyprávěl mu celý příběh. Farář mu poradil, aby vykonal přání staré ženy, že je důležitá víra člověka, ne příslušnost k jedné církvi.

Čeledín sehnal peníze a vydal se na cestu do Gössweinsteinu. Tam obětoval tři svíčky a zúčastnil se tří mší. Při poslední mši jasné světlo ozářilo celý kostel a byly slyšet záhadné zvuky. To stará matička přišla poděkovat čeledínovi za splněné přání. Pomalu se vznášela prostorem kostela a mizela v dáli. Od této chvíle se mu již nikdy nezjevila a čeledín byl šťasten a spokojen, že našel ztracený klid.

2.11 Kulturologicky významná místa ve Francích

2.11.1 Svatá Walburga

Východně od města Forchheimu, tam kde se zdvíhají kopce a hory Franckého Švýcarska, začíná velká přírodní rezervace Naturpark Fränkische Schweiz, s rozlohou 155 hektarů. Dominantou této lokality je stolová hora Ehrenburg (Berg der Franken), častěji nazývaná Walberla. Má dva vrcholy, a to Rodenstein 532 metrů a Walberla 512 metrů. Té dominuje kaplička svaté Walburgy (Walburgis-Kapelle) postavená v roce 1360, od které vzniklo pojmenování Walberla. Tradičně na den svaté Walburgy (30.

dubna) se u kaple pořádá slavnost spojená s pálením ohně.

Minulost tohoto kulturního místa sahá ale mnohem hlouběji. Archeologické nálezy dokládají první osídlení tohoto místa už kolem roku 1000 př.n.l. Pravděpodobně od roku 550 do roku 30 př.n.l. zde existovalo opevněné keltské sídliště, které bylo politickým a hospodářským centrem regionu. Pozůstatky osídlení jsou patrné dodnes.

V roce 1987 byla tato skalní oblast, včetně strání a srázů, kde roste skalní suchomilná vegetace, vzácné druhy hub a jsou hnízdiště různých druhů ptactva, vyhlášena přírodní rezervací.

Poprvé byla osídlena v mladší době kamenné 4000 let př.n.l. V pozdní době bronzové mezi 1400-800 př.n.l. zde vzniklo první opevněné sídliště. Z této doby pocházejí různé předměty, např. Blattbügelfibel. Na konci popelnicového období v 8.století př.n.l. Bylo osídlení náhle přerušeno. V pozdní době halštatské v 6.stol. př.n.l. Byl Ehrenburg znovu obnoven. Keltové zde vybudovali pevně opevněné a hustě zabydlené sídlo. Z této doby se dochovaly předměty, které pocházejí ze středomoří, což svědčí o čilých obchodních vztazích. Počátkem 4. stol. př.n.l. V Laténské době opustili nadlouho obyvatelé horu, teprve v 5. století n.l. Během doby pozdní říše římské zde existovalo malé germánské sídlo. Z této doby pochází přezky k opasku. Jsou vroubkované, pásková spona. Také v pozdějších časech si hora uchovala svůj význam. Váže se k ní mnoho ság a pověstí. Inspirovala mnohé básníky a spisovatele. Uctívání svaté Walburgy se promíchalo s místními zvyky (Valpuržina noc, pálení čarodějnic). Kaple svaté Walburgy spolu s poutní cestou a trhem byly poprvé popsány v listinách z roku 1360, jejich původ pravděpodobně leží v 9. století. Z pouti a trhu prvního května se vyvinulo v průběhu století posvícení. Od roku 1910 se koná tradiční Walberlafest.

2.11.2 Osink

Leží na náhorní plošině mezi místy Herbolzheim, Rüdisonn, Krautostheim a Humprechtsau. Má okolo 703 jiter (Tagwerk), které jsou společně obhospodařovány. Jedná se o 250 hektarů orné půdy, lesů a vinic. Každých 10 let se koná losování o rozdělení orné půdy podle středověkého zvyku. Do roku 1976 se půda takto přerozdělovala všude. Po tomto roce zůstalo toto právo zachováno jen na Osinku. V osinku se udržel zvyk společného obdělávání půdy jako památka na historické

uspořádání lidské obce. Půda v Osinku do dnešního dne patří obcím, po pozemkové reformě patří k městu Bad Windsheimu, Suggenheim a Nordheim. 520 jiter se využívá pro pěstování brambor a obilí, ale nacházejí se zde i lesy, rybník a sýpky. Na tu zemědělskou půdu v Osinku připadá 213 práv.²⁵ 74 práv patří Herbolzheimu, 54 Rüdisonnu, 64 Krautostheimu a 21 Humprechtsau. Každých 10 let je půda mezi držitele práv znovu rozlosována. Tento způsob hospodaření není produktivní, už jen z hlediska ošetřování parcel. Držitelé se o starou půdu přestávají starat a čekají na novou přidělenou. Docházelo ke sporům. Původně volilo každé místo 4 správce, 16 celkem, kteří půdu na Osinku spravovali. V roce 1853 bylo správců jen osm. Hranice jednotlivých pozemků nejsou pevně stanoveny, m před každým losování se musí jednotlivé parcely znovu vyměřit. Pak se losuje pomocí hodem kostkou, na které jsou symboly. Vylosované parcely obsahují dané symboly. S losováním pomáhají školní děti, které jsou odměněny podle staré tradice menší peněžní částkou. Je možné vylosovaná území mezi sebou měnit. Losování provází i Volksfest, je to považováno za svátek. Losování se účastní školní děti a zástupci radnic, komunální a zemští politici, je to náhled do minulosti, na bývalý způsob hospodaření. Unikátní. Dochovalo se jen na Osinku, do roku 1976 bylo i na jiných místech.

2.11.3 Francký skanzen – Freilandmuseum v Bad Windsheimu

Francký skanzen byl založen v roce 1982. Je zajímavé, že se inspirovali při zakládání skanzenem Veselý kopec, který nalezneme u nás v Hlinsku.

Na ploše 40 hektarů půdy nalezneme více jak 34 obytných domků, stodol a dílen. Je postaven na principu navzájem propojených tří vesnic. Stavby jsou originály, rozebrané a přenesené na místo, následně znovupostavené, aby uchovaly původní atmosféru. Interiér je rovněž historický. Probíhá tam denní život jak v minulosti. Pole se orají, peče se domácí chléb, chovají se domácí zvířata, kohouti kokrhají na dvoře, v rybníce plavou kapři, mlýn mele mouku, kovář ková, všechno kvete v předzahrádce, obilí se pěstuje, chmel roste, v chaloupce nalezneme ještě rozestlanou postel, prostě idyla. Člověk úplně zapomene na dnešní dobu. Minulost ožívá a dýchá na nás.

Pořádají se tam různé dny, např. Den lidové hudby, kdy hudba a zpěv zní ze

²⁵ Mümmler, M., (1984): Von Steigerwald zum Frankenhöhe. Ansbach, Verlag Wiedfeld und Mehl, s. 140

všech domků. To je magnetem pro návštěvníky všech věkových kategorií..

2.11.4 Zámek Schwarzenberg

Zámek Schwarzenberg vévodí městu Scheinfeld, které se nachází ve franckém Steigerwaldu. Schwarzenbergové patří mezi staré francké šlechtické rody, jejich prvním sídlem byla tvrz Seinsheim, po níž se zprvu nazývali. Nejznámějším z rodu pánů ze Seinsheimu se stal Erkinger, který v letech 1405 – 1411 koupil hrad a panství Schwarzenberg. Později vypustil ve jménu Seinsheim a začal se psát podle panství Schwarzenberg. Teprve v roce 1852 přeložili Schwarzenbergové své sídlo do Vídně. Nikdy se svého franckého hrabství nevzdali. Po roce 1918 přijali československé státní občanství. A udrželi si ho v době mezi válkami i v komunistickém režimu.

Kdo se stále vrací do města Scheinfeld je český ministr zahraničí Karel Schwarzenberg, jehož rod pochází z města Seinsheim. Zámek Schwarzenberg patří mezi nejvýznamnější nemovitosti v majetku Schwarzenbergů (Orlická větev). V objektu zámku se nacházelo po dlouhá léta středisko československé exilové literatury, které spravoval historik a archivář dr. Vilém Prečan.

2.12 Rybníkářství jako důležitá součást francké kultury

2.12.1 Údolí dolní Aische – Střední Franky

Tato krajina v povodí řeky Aische se vyznačuje rybníkářstvím a hlavně chovem kaprů a jejich následnou konzumací. Dalo by se říct, že tato krajina je utvářena rybníky. Ve Francích se traduje, že kapry lze jíst jen v měsících obsahujících písmeno R – September bis April (září až duben), jenom tehdy mají výbornou chuť, toto pravidlo se striktně dodržuje. Výlov rybníka je tradičně velkou událostí, tuto podívanou si málokdo nechal ujít, pohled na třepotající ryby v síti je totiž úžasný. Vůně pečených kaprů se kdysi linula z každého stavení, dnes pravidelně z každé restaurace. Kdysi byla jiná úprava kapra než smažená zakázána. Dochovalo se pořekadlo, že správně připravený kapr musí třikrát plavat: nejdřív v rybníku, pak v tuku na pánvi a posléze v žaludku

zalitým kvalitním franckým vínem²⁶. V údolí Aische můžeme tvrdit, že neexistuje hospoda, která by neměla na jídelníčku kapra. Mají na přípravu spoustu triků a je obtížné posoudit, kdo připravuje kapra nejlépe. Každá hospoda má svůj unikátní recept přípravy.

V jednom se ale shodují. Ideální váha pro kapra je 1,5 kilo, kapr se podélným řezem rozpůlí, obalí se a osmaží v tuku. Po jeho pečení se zkroutí hlava a ocas, čímž se pozná čerstvost ryby. Kapři se proslavily i za hranicemi Středních Franků, hodně příznivců si udělá čas a přijede do Franků na kapra, protože jen v tomto prostředí je člověk skutečně schopen vychutnat tuto lahůdku. Kapři jsou hlavním exportním artiklem této oblasti.

Rybníkářství má dlouholetou tradici, která sahá až do středověku, první zprávy nalezneme již ve 14. století. Rybníkářství patřilo k významnému hospodářskému odvětví.

A jak vzniklo? V postním čase se muselo konzumovat rybí maso, tak vznikla idea, postavit v blízkosti rybník a mít po ruce vždy čerstvou rybu. Zaangažovaní byli především kláštery s mnichy, které se staraly o chov kaprů a stavěly rybníky, později kapři byly oblíbeni i u chudých vrstev obyvatelstva, byla to vyhlášená lahůdku, i u panstva, ve všech vrstvách obyvatelstva.

Hospodářský rozvoj byl markantní, například k zámku v Rohensaas patřilo v roce 1464 čtrnáct rybníků a o padesát let později už dvacet pět. Rybníky představovaly význačný finanční zdroj. Vedle potřeby rybího masa hrála roli neúrodná podmáčená půda, které se nedala vysušit, a využít tak k zemědělství. Pro rybníky to byly podmínky naprosto ideální. Zisk z kaprů převyšoval výnosy z chovu vepřů a hovězího dobytka. Vedle kaprů se chovali líni, candáti a štiky, ti ale žádali složitější péči, proto se prosadili nenároční kapři.

První úpadek rybníkářství nastal za třicetileté války 1618 – 1648, údolím Aische postupovala vojska, lidé prchali z vypleněných vesnic, pole ležela ladem, rybníky byly zabahněny a jejich břehy zarostly rákosím a křovím, ale po válce se oblast rychle otřepala, to vedlo opět k novému rozkvětu. Až v 19. století došlo k úpadku, který nebyl naštěstí tak silný. Souvisel s industrializací a s nárůstkem obyvatel a následnou nutností péct chleba, tzn. pěstovat obilí, stavět mlýny, pekárny. Naštěstí půda v údolí Aische

²⁶ Mümmler, M., (1983): Frankens gemütliche Ecke. Nürnberg, Verlag Albert Hofmann, s.88

je nevhodná k pěstování obilovin, proto zde přežilo rybníkářství. Teprve až levný import obilí vedl k opětovnému rozvoji rybníkářství.

V údolí Aischthalu je svérázná, jedinečná krajina s četnými meandry. Krajina se zdá jako člověkem nedotčený biotop, najdeme zde čejky, volavky, sluky, na jaře a na podzim se slétají bažinatí ptáci, kteří odpočívají na trase, jsou to vodní a bažinatí ptáci. V krajině běžně spatříme i čápa.

2.13 Francká kuchyně

Francká kuchyně se řídí podle ročních dob a podle nabídky produktů v regionech. Lehká letní kuchyně upřednostňuje saláty, rajská jablíčka zeleninu. V zimě se upřednostňuje maso, šunka, klobásy či uzené. Kuchyně je specifická a spjatá se zemí a bohatá na regionální odlišnosti. Například "bratwursty" (klobásy) se odlišují podle regionů, jinak chutnají z Norimberku, jinak Bamberku a z Würzburgu.

Polévky

Ve Středních Francích upřednostňují bramboračku s majoránkou a muškátovým oříškem, na svátky pak Hochzeitssuppe (svatební polévku), čirý masový vývar s játrovými, trhovskými a máslovými knedlíčky. V čase zabijačky se podává Metzelsuppe (zabijačková polévka) v překrojeném suchém chlebu.

Masité pokrmy

Na jídelním lístku najdeme Knöchli (Eisbein) - ovarové kolínko nebo Schäuferli (rameno od prasete), pečené nebo vařené. K vařenému kolenu se servíruje kyselé zelí, k pečenému speciální knedlíky Klösse, vařené ze syrových nakrájených brambor, nebo také bramborový salát a všechny druhy čerstvých salátů. Takové typické francké jídlo je vepřová pečeně s knedlíky, k tomu kyselé zelí nebo čerstvý salát. Ke starofrancké vepřové pečení patří tmavá pivní šťávička. Oblíbený malý pokrm o svátcích je vařené hovězí maso s křenem. Křen se nazývá ve Francích Kreen, jinde Meeretich. Hovězí se jí s brusinkami, jako příloha se servírují brambory, či pšeničný chléb. Mnoho hospod nabízí pravidelně zabijačkové hody. Vyhlášené jsou jitnice a jelita, klobásy, pečená ouška obvykle zapíjená světlým pivem a slivovicí. Zvláštností je podávání malých

pokrmů ze studené kuchyně, v neděli také teplých jídel, wurst, šunka, sýr, domácí nakládané okurky, domácí chleba. Specialitou je Obatzter, zralý Camembert, který se roztírá s máslem, jemně nakrájenou cibulkou a kořením.

Jako tradiční jídlo k Novému roku je kachna nebo krůta, rovněž husí pečeně s červeným zelím, pečenými jablky a knedlíky. Během masopustu dominuje Schmalzgebäck, smažené pečivo: koblihy, Schneebälle, Tabakrollen.

Klobásy

V klobásách drží Frankové všechny rekordy, které si lze představit. První zmínky o norimberské klobáse pocházejí z roku 1313. Nejslavnější durynská klobása byla vyrobena roku 1613. V lednu 1658 byla vyroben nejdelší a nejtlustší a nejtěžší klobása. Neslo jí 12 řezníků, a vážila kolem 26 kil. Bylo to v Norimberku, ta se potom rozkrájela a podarovala chudým. Norimberská klobásy měří pouze 7 centimetrů a váží 23 gramů. Jsou distribuovány ve speciálních dózách do celého světa jako vyhlášená delikatesa. Traduje se, že norimberský rychtář Strommer, který byl vězněn v hradní věži kvůli podezření z vraždy a nevěry, snědl za 38 let v žaláři 28 tisíc klobás. Zemřel v roce 1592.

Perníčky

Norimberk je proslavený nejen klobásami, ale ve stejné míře také perníkem. Podzimní sezóna konzumování perníků se zahajuje vzpomínkou na císaře Fridricha III., který v roce 1487 obdaroval norimberské děti perníčky, a končí Vánoci. Perníčky jsou tedy sezónním pečivem. Největší výrobce perníčků produkuje denně dva a půl milionů kusů.

Zmínka o perníčcích sahá do 13. století. Původně se pekly ve Slezsku a východním Prusku, později v Norimberku, který ležel na příhodnějších obchodních stezkách. Norimberští mohli výhodněji nakoupit koření, měli dostatek včelstev, tím pádem medu.

Existuje mnoho druhů perníčků, které se liší tvarem a složením ingrediencí – s mandlemi, oříšky, s kandovanou pomerančovou kůrou, s čokoládou, atd. Vyrábějí se i v jiných městech (Würzburg, Rothenburg, Coburg, Bayreuth, Bamberg), ale přesto nejznámější jsou z Norimberku.

Další cukrářskou specialitou jsou Knienudeln z kynutého těsta, pocukrované, Schneeballen – sněhové koule z hustšího palačinkového těsta a skořicové trubičky.

Koláče se pečou ovocné, například švestkové, jablečné nebo rebarborové. Typické jsou i francouzské palačinky se švestkovými povidly. Ze sladkých jídel si oblíbili Frankové třešňový nákyp – Kerschdenmänla.

Koblihy

Koblihy se pečou při masopustu. O masopustu se dá tvrdit, že je pátým obdobím roku. Slaví se po celém Německu. Někdy se nazývá slavnostní bláznů. Koblihy se smaží v tuku, cukrují se, obalují cukrovou polevou, někdy jsou plněné švestkovými povidly, jahodovou marmeládou nebo, jak je zvyklostí ve Francích, šípkovou marmeládou. Pod jménem kouličky, medem potřené a mákem plněné je Římané znali již ve 2. století př. n. l. Dochovaly se jídelní lístky z klášterů z roku 1200, kde jsou koblihy uvedeny jako masopustní pečivo. Dnes se připravují v mnoha variantách, z kynutého, odpalovaného, tvarohového těsta.

Zelenina

- Chřest - koncem jara začíná ve Francích chřestová sezóna, francouzský chřest je obzvláště vyhlášený. Servíruje se se šunkou, či klobásou (bratwurstem), ze studeného se připravuje salát, horký se jí přelítý rozpuštěným máslem a dušenými brambory. Chřest je rozšířen na písčité půdě po celých Francích. Sklizeň trvá od začátku května do svátku svatého Jana (24.6.).

- Zelí - jedním ze základních národních pokrmů ve Francích je zelí. Hodí se jako příloha k uzeninám a masu. Nepěstuje se jen jedna odrůda, existuje mnoho

variant.

- Okurky - v severních regionech, v okolí Schweinfurtu, se pěstují okurky, které se nakládají s octem, okurkovým kořením a koprem. Dřív se nakládaly a jedly v sobotu rychlokvašky, bylo to jídlo chudých, obvykle podávané s černým buřtem.
- Cibule, česnek, petržel - v okolí Bamberku se pěstuje cibule, specialitou je plněná cibule masovou směsí. Kolem Norimberku najdeme petržel, severně od Norimberku česnek.
- Brambory - brambory se zpracovávají v typické francké knedlíky – Klösse, které se servírují jako hlavní příloha.
- Jahody - v okolí Neustadtu jsou velké jahodové plantáže.

Kapři

Nejvyšší kvality dosahují v Aischgrundu a Norimberku. Ve Francích je rybníkářství jedno z odvětví zemědělství, na tisících hektarech vodních rybníčních ploch se chová typický aischgrundský kapr lysec, který byl vyšlechtěn tak, aby tělo pečeného kapra nepřesahovalo přes okraj talíře. Má typický je vypouklý hřbet, vysoká záda a je kulatý.

Podle pověsti žil v Bamberku biskup, který nechtěl vypadat nenajedeně a přitom se chtěl do sytosti najíst. Proto o postním čase projevil přání, aby servírovaný kapr nepřesahoval okraje talíře. Jeho porybný mu splnil jeho zbožné přání a stvořil aischgrundského spiegel kapra (kapr lysec), který byl krátký, ale nezvykle vysoký. Tento kapr se chová v mělkých a teplých rybnících.

Pěstování kaprů sahá do středověku, do klášterů, pro konzumaci rybího masa v období půstů.

Vedle kaprů se ve Franckém Švýcarsku chovají i pstruzi. Ty se jedí připraveni na modro, s bramborem, nebo pečené po mlynářsku. Typickou rybou z řeky Mohan jsou malé rybičky Meefischle (bělice), konzumovány s hlavou i ocáskem, jako křupavá specialita k žejdlíku franckého vína. Mnoho Franků jí na Štědrý večer pečeného kapra. Kapr se musí před přípravou nechat plavat v čisté vodě, tak se vyčistí (gewässert) a lepší

je, když se nechá uležet v kořeněné marinádě. Jen díky odmočení ve vodě ztratí rybí pachut'. Malé ryby jsou chutnější.

Můžeme směle tvrdit, že ve Francích existuje symbióza mezi pivem a kaprem, ve francském provedení jsou jedinečným zážitkem.

V katolické oblasti v Bamberku byli v postní době kapři hlavním pokrmem, dostupné bylo i pivo. V luteránském kraji (Erlangen, Norimberk, Ansbach) také jedí kapry, ale ne z důvodu nařízeného půstu, chutná jim.

Kapři jsou ve Francích tak populární, že bylo v Neustadtu otevřeno i kapří muzeum.

2.14 Pivní kultura ve Francích

2.14.1 Pivovary

Pivovary jsou docela malé, jejich výstav se pohybuje mezi 800 a 10 000 hektolitry za rok. V průměru produkce nepřesahuje 5000 hektolitřů. Malé pivovary jsou ještě tradičními rodinnými podniky, pivovar je v mnoha případech spojen s hospodou a někdy i s hospodářstvím. Ještě mezi světovými válkami byl v Aischgrundu pěstován chmel, dnes se ještě produkuje ječmen.

K hospodářství náleží chov hovězího dobytka a prasat, většinou se zpracovávají na domácí šunku a klobásy, běžně si sami udí uzeniny. Svahy jsou posázené švestkami, třešněmi, jablky a hruškami, plody se pálí na kořalku, protože i malé pivovary mají vlastní palírnu. Malé pivovary vytlačuje pivo z velkých pivovarů, tak se bohužel často začleňují do velkých řetězců pivovarů. Krachují nebo zkouší expandovat, jinou alternativu nemají. Po staletí byly pivovary děděny z otce na syna, či na dceru, v dnešní době je to dřina, nikomu se nechce se starat, prodává se dál. Je potěšitelné, že se ještě

najde pár podniků, kde je zachována tradice. Naštěstí se tento trend pozastavuje.

Nejen vesnice, ale i města (Bamberg, Forchheim, Erlangen) mají dlouholetou tradici vaření piva. Erlangen měl i 20 pivovarů. Dnes má Bamberg 10 pivovarů a je po Kolíně druhým městem v počtu pivovarů.

Ve Francích je nejhustší síť pivovarů. Frankové jsou hrdí na své jedno z nejsilnějších piv světa. To se vaří v Kulmbachu a jmenuje se Eisbock. Kulmbašský sládek jednou omylem nechal ležet na dvoře sud piva, z kterého mráz udělal sirup. Nazývá se Bayrisch Gforns. Má 24 procent (koncentrace sladiny v pivu), což je 9 procent alkoholu. Protože lidé nejsou na tato silná piva navyklí, vyrábějí a konzumují se jen na konci masopustu a říká se jim Doppelbock. Nejstarší německé zobrazení pivovarů najdeme v rukopisu z Norimberku z roku 1397. Pivo se ale vařilo už ve starší době, již v roce 1293 nařídili norimberští radní sedlákům, aby dodávali více ječmene na výrobu sladu. Okolo roku 1330 se popisuje velký trh s chmelem v Norimberku. Známý je bavorský zákon o čistotě piva z roku 1516, podle něhož se nesmí do piva přidávat jiné látky a prostředky než je čistá voda, slad z ječmene či pšenice a chmel. Mekkou piva jsou zejména Horní Franky. V krušných Horách začíná pivní cesta, která běží skrz Bayreuth do Kulmbachu, který je centrem pivovarnictví.

Dalším městem piva je Bamberg, nachází se zde známý lokál Schlenkerla, kde se točí místní specialita Rauchbier (uzené pivo). Tradice tohoto piva spadá do roku 1678. Vaří se speciální technikou, ječmen se nevaří, nýbrž se vysušuje kouřem z dubového dřeva. Bamberké Rauchbier je tmavě hnědé, spodně kvašené pivo, s intenzivní kouřovou vůní a chutí. Místní lidé říkají, že je třeba vypít alespoň tři litry Rauchbieru – snad i čtyři nebo pět – než si člověk zvykne na jeho chuť. Jsou buď zbytečně pesimističtí nebo šikovně zvedají prodej. Skutečnost, že někteří pivaři nikdy nepřijdou tomuto pivu na chuť, není vinou piva, ale jejich bojácných chuťových buněk na patře.

Jméno Schlenkerla pochází od předchůdce dnešního hospodského, kterému v Bambergu říkali Schlenkerla, kvůli jeho klátící se chůzi. Není známo, jestli to bylo dáno nadměrnou konzumací piva. Rauchbier se vaří v Bambergu, v Herrnsdorfu a Herzogenaurachu.

Nejen v Bambergu lze objevit výjimečná piva, ty najdeme z malých a středních pivovarů ve středních Francích. Jsou chuťově nezaměnitelná a pitelná. V Bambergu se tato pivní cesta rozděluje, jedna vede na Steigerwald a prochází Neustadtem.

Druhá, hlavnější, vede přes Francké Švýcarsko do Norimberku. Kde najdeme v

hradbách dva velké pivovary a ještě jeden mladší pivovar uprostřed města se sklípky vydlabanými ve skalách. Za touto silnou pivní kulturou stojí tři hlavní kritéria, z pohoří Horních Franků stéká výborná měkká voda, Střední Franky jsou velkým a osvědčeným producentem chmele (třetí největší oblast v Německu) a z Dolních Franků pochází dobrý ječmen. Všechny regiony jsou tak svými přísadami spolehlivě zastoupeny.

Kdo se chce o francké pivní kultuře více dozvědět, může se zúčastnit intenzivního pivního semináře, kde získá nejen teoretické, ale i praktické znalosti – narážení piva a cvičení u sudu. Na závěr semináře je možné složit zkoušku a obdržet diplom Dr.bc (bierologis causa).

Tmavé ležáky se pohybují se v barvách od tříslově hnědé a průzračné až po téměř černou. Některé venkovské druhy jsou též hodně kvasnicové. Ať už tmavá nebo světlá, mnohá místní piva se podávají nefiltrovaná v různých formách.

Krausenbier lze nalézt i v jiných částech Německa, ale nejobvyklejší je ve Francích. Termín označuje, že se pivo před prodejem v kvasnicové nefiltrované podobě kroužkuje.

Variací je typ piva, které se nekroužkuje a nechá se před nefiltrovaným prodejem dozrát v tanku. Toto pivo je jen lehce zkalené a má nízký obsah kysličníku uhličitýho. Je silně chmelené, což pomáhá ochraně proti infekci. Známé jsou pod jménem Kellerbier.

Třetí možností je, že pivo dozrává v tancích, které jsou alespoň z části otevřené, a v tom případě pak je přirozené sycení kysličníkem uhličitým velmi nízké. Tomuto druhu piva se říká Ungespunderd, což znamená nezacpané. Méně specifický termín, který se používá pro jakékoliv nefiltrované pivo, zní Zwickelbier.

I nejběžnější návštěva Franků pravděpodobně povede do Norimberku. Staré město má pěknou ukázkou silného, nefiltrovaného ležáku v Hausbräuerei Altstadtthof. Tento maličký pivovar vznikl v roce 1984, ale používá starobylé zařízení. Pivovar, pekařství a jeden či dva obchody s potravinami sdílejí prostor na Berg Strasse.

Jinde je tento druh piva nejlépe k nalezení v malých vesnických pivovarech: jeden vypadá jako dřevěný hostinec, jako pouhá kavárna; jiný připomíná tělocvičnu; další dílnu nebo garáž; ještě jiný vypadá jako pouhá díra ve zdi; a další spíš jako jeskyně v horském úbočí.

Klasické pivo z Franckého regionu je Ungespundete Kellerbier, chuťově bohaté, lehce sladovité, správně měkké pivo se středně bronzovou barvou, s malým množstvím

chmelového aroma, zato se silnou chmelovou hořkostí. Má dlouhou intenzivní chuť. Pivo je jen málo sycené. Pěna drží jen velmi krátce, brzy zůstanou jen kroužky na pivní sklenici. Tekutina není zcela čirá, je zakalené. Gespundene Biere jsou pouze mechanicky a velmi šetrně filtrovány, to znamená, že pivo není zcela filtrováno a obsahuje přírodní zákal, se zbytky částic droždí. To dodává pivo specifický charakter. Také plzeňské je v některých případech vařeno jedinečně, je chutné i přes obecné označení. Pils má být štíhlé jasné trpké a aromatické po chmelu.²⁷

Obr.: Typická francká sušárna chmele

2.14.2 Zákon o čistotě piva – Reinheitsgebot

Bavorský vévoda Wilhelm IV. vydal dne 23. 4. 1516 zákon o čistotě piva, ten stanovuje, že do piva patří jen voda, chmel a ječmen (o droždí se zmiňuje až v pozdější době). Jde o nejstarší zákon světa o potravinách, který pamatují dějiny. Od roku 1994 se tento den slaví jako Den piva. V letošním roce, 27.4. 2008 zahájil provoz pivní express, speciální autobus, který spojuje privátní pivovary v oblasti Středních Franků, jezdí o víkendech a státních svátcích. Navštěvují se nejen pivovary, ale i kulturní místa, hraje muzika, vandruje se. Vydány jsou speciální brožury o pivovarech a pamětihodnostech.

„Bier ist Menschenwerk

Wein kommt von Gott“²⁸

Martin Luther

²⁷ Jackson, M., (1988): Encyklopedie piva

²⁸ Pivo vyrobil člověk, víno je dar boží.

2.15 Víno a jeho dějiny ve Francích

2.15.1 Historický vývoj

Podle pověsti to byli benediktinští mniši, kteří v polovině 8. století založili franckou vinici. Svatý Kilián, nejslavnější apoštol ve Francích, a také Totnan a Kolonat, přinesli mešní víno v 7. století ještě ve svém zavazadle. Tak vyvstala idea založit v klimaticky příhodných podmínkách v údolí Mohanu vinici.

Ve starém benediktinském opatství ve Fuldě, z roku 744 n. l., najdeme nejstarší listiny o vinicích ve Francích. A můžeme se tam dočíst, že v té době bylo napočítáno již 770 vinic v Münnerstadtu. V 9. století vlastnil klášter ve Fuldě již vinice v Altheimu a Obernesselbachu, na dvou místech, které leží v oblasti Neustadt an der Aisch a Bad Windsheim.

Za vlády Karla Velikého (764 – 814) pečovaly kláštery o vinice a rozšiřovaly je. Ale také svobodná města ve Francích získaly možnost vlastnit tyto viniční plochy. Stavba vinic se postupně rozšiřovala rychle směrem ke Steigerwaldu. V historii jsou zaznamenány dobré a špatné roky. V roce 1337 měl být velmi dobrý vinný rok, nebyly žádné potíže se sklizní, ale byl nedostatek sudů. Ale už v roce 1338 sežraly kobylky celou úrodu. To málo vína co zbylo, bylo naštěstí dobré. Ve středověku se vinicím dařilo, tvořily celistvou jednu velkou vinici. Max Domarus si poznamenal: „Nejen muži, ale také ženy pijí denně více vína, ať bílého či červeného.“ Například jeden farář na návštěvě Steigerwaldského zámku 1599 byl otázan, zdali dopije před spaním dva mázy červeného vína, než půjde zas dál. Kvůli nadměrnému požívání alkoholu byly dokonce stanoveny tvrdé pokuty, jak dosvědčují záznamy ze 16. století o potrestání mnichů za nezvladatelné pití. Až o několik století později se rozšířilo umění vaření piva, což poškodilo vinaře.

Ve středověku zaznamenaly vinice velký rozkvět, podle P. Hellera mělo být v tuto dobu 40 tisíc hektarů vinic ve Francích.

Útlum vinic nastal proniknutím francouzského vína do Franků během napoleonských dobovačných válek. Také spojení Bavorska s Falcí urychlilo výstavbu

vinic ve Falci na úkor Franků. Ale zásadní vliv na utlumení franckých vinic měla sekularizace, zesvětštění. Znamenala zrušení vinic u klášterů, které se o ně doposud staraly, a způsobilo jejich převedení na malé podniky. Měla horší dopad, než špatné roky s nepřízní počasí, kdy se prodávalo víno z klášterních zásob, kde ve velkých sklepích zráló víno celá desetiletí.

V 18. století velké plochy vinic a rostoucí konkurence způsobily, že se věnovala větší pozornost kvalitě vína. Při obchodech se uváděla z které oblasti víno pochází, Lage Namen. Přesto nezůstaly francké vinice uchráněny dalších katastrof. V průběhu 30leté války zpustla nejen pole, ale i vinice. V 19. století napadly vinice mšice a houby, Peronospora, které zredukovaly počty vinic. V těchto časech zmizela většina ploch.

Po II. světové válce klesl počet oblastí s franckým vínem na pouhých 2200 hektarů. Přes všechny války, špatné sklizně a škody, které proběhly, se vinice opět pozvedly. Dnes se na franckých svazích opět pěstuje kolem 6000 hektarů révy. Ve Francích vždy obdělávali vinice drobní zemědělci, a to ručně. Dnes i velcí vinaři používají stroje jen na odplevelení, při řezu révy a při sklizni hroznů se používá často ruční práce. Pro mnohé malé vinaře je vinice spíše jejich koníčkem. Pracují s láskou, velkým nasazením a obětavostí. Ve Středních Francích si víno lidé i sami lisují a podávají hostům v pohárcích, Schoppen (s obsahem 0,25 l) podávaných často v pohárku Römer (římský původ).

V 70. letech minulého prodělalo vinařství ve Francích renesanci, na mnoha místech se znovu obnovily vinice.

Ve Würzburgu nalezneme 250 metrů dlouhý vinný sklípek, který nechal postavit v 16. století biskup Julius Echter. Ve 14. století pili chlapi i ženský týdně 5 – 8 mázů vína.

Počátkem 19. století jsou zakládány první vinařské školy a spolky a typickou odrůdou se stává Sylván. Nejstarší viniční sklep patřil jeptiškám v Kitzingenu, datován do roku 748 n. l.

Frankové jsou hrdí na svá vína, francké víno bylo použito při korunovaci královny Alžběty II. V posledních letech byly vinice zdvojnásobeny, v roce 1991 zde bylo 6000 hektarů rozdělených do 24 oblastí. Franky patří k nejteplejším a nejslunnějším oblastem Německa. Slunce a půda bohatá na minerální látky utváří francká vína, která podle znalců se řadí k nejlepším. Víno bylo pro církev a šlechtu důležitým přísunem peněz, proto se mu věnovala pozornost. Často vznikla velká

umělecká díla za podpory výnosů z vinic. Na špičce stojí vína z oblasti Hörsteinu, Wasserlosu a Michelbachu, protože mají břidličné a rulovité podloží. V ostatních oblastech se nachází pískovec a vápenec. Speciální pískovec v oblasti Coburgu – Keuper.

Důležité pro odrůdy červeného vína, jako je Portugal a pozdní burgundské, je pískovec u Mainvierecku a Thüngersheimer Sattel. Na vápenci na Maindreiecku, Saale a Tauber roste víno plné a těžké všech sort.

K franckým specialitám patří ledové víno Eiswein. Hrozny se musí nechat před sklizní přemrznout při mínus 7 stupních a ještě zmrzlé rychle zpracovat.

2.15.2 Bocksbeutel

Již od středověku jsou známy speciální láhve na víno Bocksbeutel, které mají bachraté a zakulacené břicho. V roce 1806 žádal Johann Wolfgang Goethe svou přítelkyni Kristinu o několik lahví würzburského vína, tolik si ho oblíbil, že jiné už nechtěl. Lásku k franckému vínu sdílel také Franz Liszt a Richard Wagner. Goethe: „Wenn mann getrunken hat, weiss mann Rechte“²⁹. Legenda k Bocksbeutel: původ nepochází od měšce Tragbeutel, ale tyto baňaté lahve se podobají šourku kozla. Würzburg je středem této vinné oblasti, která sahá od Schweinfurtu, Hassbergen, na severu Rhönkuppen, na západě k Hochwaldu, na jihu až k okraji Frankenhöhe, na východě ke Steigerwaldu. Hlavní tepnou bocksbeutelstrasse je řeka Mohan, začíná v Bamberku a končí v Seeligenstadtu. Protéká romantickou krajinou, řeka Mohan se klikatí krásnými městečky s dominantními hrady a zámky, obklopují jí slunné srázy s vinicemi, oblast, která má více slunečných dní než Trier na Mosele. Známé odrůdy v této oblasti: ryzlink, sylván, pozdní sběr, dnes převažuje žlutý sylván. V oblasti Mohanu u Spessartu převažuje pozdní i rané burgundské, rané burgundské leží chuťově mezi beaujolais a bordeaux. Charakteristický je i tramín.

²⁹ „Kdo pije, má pravdu“

Kde se pěstuje vinná réva, tam nalezneme pro Franky typické Weinfeste³⁰, které jsou nejen místními obyvateli velice oblíbené.

³⁰ Slavnosti vína

3. Závěr

Cílem diplomové práce bylo integrovat poznatky o Francích a jejich kultuře. Snažila jsem se zaměřit a pochopit život Franků, jejich historický vývoj v průběhu staletí., a hlavní události, které jej poznamenaly - selské války, 30letá válka, přičlenění Franků k Bavorsku.

Studovala jsem dialekty, jazykové skupiny obyvatel - jejich četnost na tak relativně malém území je ve středoevropském měřítku unikátní.

Franky se svými třemi regiony se od sebe odlišují, a to jak mentalitou obyvatel, tak i přírodními a kulturními podmínkami.

Práce se rovněž zabývala bohatou franckou mytologií, která je prezentována na příkladech stěžejních mýtů, pověstí či legend, které se ve Francích tradují.

Samostatnou kapitolu tvoří zvyky a tradice, které - díky úzké symbióze s přírodou - zůstaly dochovány dodnes. Mezi nejdůležitější a nejoblíbenější obyčeje patří oslava posvícení - Kirchweih, které oslavovalo svěcení kostela a které díky živé tradici prošlo mnoha modifikacemi původní středověké podoby, a v různých variacích se slaví prakticky ve všech sídlech ve Francích i v moderní době.

Nezastupitelné místo v práci zaujímá také svébytná francká kuchyně, která je hodnocena jako kulinářsky dokonalá a o které lze konstatovat, že se začíná čím dál tím víc prosazovat také za hranicemi Franků. Zapomenout nesmíme ani na pohostinnost místních hospůdek, většinou spojených s vlastním hospodářstvím či pivovarem. Co si místní vypěstují, to také zpracují. Rybníkářství si vybudovalo pevnou pozici v zemědělství. Vždyť aischgrundský kapr je vyšlechtěn tak, aby se vešel přesně na talíř a nepřechánil přes okraje. Franky byly a jsou zemědělským krajem: Význačné jsou chřestové plantáže na písčítých půdách, z brambor se dělají jedinečné knedlíky plněné uvnitř nakrájenou houskou - Klösse. Ve Francích nalezneme nejhustší síť pivovarů, skoro každá vesnice, či město si vaří vlastní pivo podle originální receptury. Pivovary pořádají exkurze a pivní semináře. A francké víno, plněné do speciálních lahví Bockbeutel, je raritou, která prezentuje Franky po celém světě, a navazuje tak na historickou úlohu klášterů, které byly v dřívějších dobách jeho výhradními producenty ve Francích.

Frankové dnes hledají v minulosti ztracenou identitu, která se na rozdíl od některých období v minulosti stává pro mnohé zdrojem hrdosti na vlastní kraj a kulturu. Je potěšitelné, že tento trend v moderním globálním světě narůstá - je hezké se navracet ke svým kořenům a pátrat v minulosti. Svědčí o tom také okolnost, že francké vlajky dnes najdeme na mnoha domech. Při příležitosti významných událostí se Frankové oblékají do kroje, který je běžně ke koupi v obchodní síti, a hrdě tak demonstrují svůj vlastní původ. Turbulence moderní doby, události I. a především II. světové války, zejména více či méně nucený příchod sudetských Němců obohatily zemi o řadu odvětví, která se s Franky historicky pojila spíše okrajově: výroba hudebních nástrojů, sklářství, textilní průmysl, porcelánky, krajkářství, dřevařský průmysl. Do doposud zemědělské země pronikl ve větší míře spotřební průmysl. V souvislosti s těmito změnami je příznačné, že po 2. světové válce byl každý třetí obyvatel Franků sudetského původu.³¹ Ani těmito proměnami ale demografický vývoj sledovaných regionů nekončí, další migrační vlny probíhají po celou 2. polovinu 20. století, ať již to byli noví obyvatelé z Turecka, Ruska (Kazachstán), Itálie, Řecka či rumunští (Sedmihradsko, Banát), maďarští a ruští Němci nebo z NDR a Česka.

³¹ Tento názor viz např. Mück, R., in: Rathausbote, Neustadt, květen 1998, s. 3.

Shrnutí

Franky jsou významným historickým územím na území Německa, které dnes patří z větší části ke spolkové republice Bavorsko. V raném středověku byly obývány germánskými kmeny Franků a staly se součástí franské říše. Po jejím rozdělení smlouvou ve Verdunu připadlo toto území východofranské říši a postupně se konstituovalo jako tzv. kmenové vévodství. Po vymření zdejší dynastie Karlovců v roce 911 si východofranští velmoži vybrali za svého krále franského vévodu Konráda I. (vládl do roku 918). Za vlády Otonů Franky jako kmenové vévodství zanikly. Usnesením Vídeňského kongresu v letech 1814-1815 připadla většina franského území Bavorsku.

Franky lze historicky charakterizovat jako kraj nevolníků a šlechty, zemědělský kraj s nepříliš velkým zastoupením průmyslu. Stěžejní úlohu v jejich dějinách hrají šlechtické rody Castell, Hohenzollern, Schwarzenberg, Seckendorf. Spojuje je hrdost na svůj původ, tradice a způsob života, charakter.

Navzdory tomu, že Frankové v průběhu staletí přišli o vlastní státoprávní svrchovanost, mají dodnes vlastní vlajku, hymnu a jisté tendence obnovit vlastní státnost.

Franky jsou geograficky rozděleny na tři regiony, a to Horní, Dolní a Střední Franky, které jsou rozdílné nejen dialektem, ale i podle klimatu, pivních a vinných oblastí. Dolní Franky jsou tak spojovány hlavně s vínem, Střední s produkcí piva a vína a Horní s pivem.

Existuje mnoho zajímavých míst Franků, mnoho památkových rezervací, každé město má svoje specifika a jedinečnou hospodářskou a politickou, kulturní, společenskou skladbu.

Vyhlášená je francká kuchyně, např. speciálně upravený francký kapr-(viz rybníkářství). Proslavená je zdejší nejhustší síť pivovarů na světě, ceněné je francké víno a specifické lahve Bockbeutel.

Z kulturologického hlediska je rovněž velice zajímavý dodnes neoslabený vztah k ročním dobám – zvyky a tradice, které jsou velice populární a stále živé.

Summary

Franken (Franconia) are a historical area in Germany, today included in Bavaria. In early Middle Ages it was occupied by Franconia tribes, and became a part of Frankish empire. Franconia was a country of bondsmen, aristocracy (Castell, Hohenzollern, Schwarzenberg, Seckendorf), agricultural and nonindustrial land. The inhabitants are still proud of their origin, traditions and their way of life, behaviour. They have their own flag, national anthem, secular trend to constitute a separate state again.

Franconia is consisting of three parts, Upper, Middle and Lower Franconia, which are specific with dialect, climatic conditions, special beer and wine districts.

In Franconie exist many interesting places, conservation areas, every town is different of agriculture, political, economical, culture and social structures.

Frankish cuisine is world-famous, typical is frankish roasted carp. Franconia has the most density of brewery all over the world and velvety frankish wine, called Bockbeutel. Customs, rules and habits are adhered up to date.

Seznam literatury:

- Tomášek, R., Střída, M., (1991): Bavorsko průvodce do zahraničí. Praha, Olympia
- Tomášek, R., Střída, M., (1992): Německo průvodce do zahraničí. Praha, Olympia
- Piltz, G., (1958): Franken-Kunst einer Landschaft. Dresden, Sachsenverlag
- Ritz, J.M., (1924): Unterfränkische Dorf. Augsburg, Dr. Benno Filser Verlag
- Gröber, K., (1924): Unterfränkische Burgen. Augsburg, Benno Filser Verlag
- Ritz, J.M., (1927): Barocke Kirchen und Klöster Unterfrankens. Augsburg, Dr. Benno Filser Verlag
- Röttger, B.H., (1926): Die Unterfränkische Stadt. Augsburg, Dr. Benno Filser Verlag
- Durchs malerische Franken, Verlag Ludwig Simon, Berlin SW 11
- Franken, Verlag Karl Baedeker, Reiseführer
- Stützel, A., (2007): 100 berühmte Franken. Erfurt, Sutton Verlag
- Berndt Fischer, B., (2001): Naturerlebnis Franken. Streifzüge durch eine Seelenlandschaft. Amberg, Buch & Kunstverlag Oberpfalz
- Nestmeyer, R., (2007): Franken. Ein Reisehandbuch. Erlangen, Michael-Müller-Verlag
- Conrad Scherzer, C., (1955): Franken, Land, Volk, Geschichte und Wirtschaft. Nürnberg, Verlag Nürnberger Presse Drexel, Merkel & Co
- Meyer, H., (1909): Geschichte Frankens, Leipzig
- Dettelbacher, W., (1990): Franken: Kunst, Geschichte und Landschaft. Köln, DuMont Buchverlag
- Müller, H., Krieger, K. F., Vollrath, H., (1995): Dějiny Německa. Praha, NLN
- Záloha, J., (1990): Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenbergu. Hluboká nad Vltavou, Historický spolek Schwarzenberg
- Mayer, R., Knorr-Anders, E., (1987): Franken. München, Bruckmann
- Škutina, V., (1990): Český šlechtic František Schwarzenberg. Praha, Rozmluvy Alexandra Tomského
- Kolektiv autorů (1980): Neustadt. Druckhaus Schmidt, Neustadt a.d. Aisch
- Leicht, H. M., Schumann, W., Thierfelder, W., (1994): Franken Kulinarische Streifzüge. Künzelsau, Sigloch Buchbinderei
- Jackson, M., (1988): Encyklopedie piva. Praha, Volvox Globator
- Jackson, M., (2004): Bier Genuss. München, Ars Edition

Mümmeler, M., (1985): Brauchtum. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmeler

Mümmeler, M., (1983): Frankens gemütliche Ecke. Nürnberg, Verlag Albert Hofmann

Mümmeler, M., (1984): Von Steigerwald zum Frankenhöhe. Ansbach, Verlag Wiedfeld und Mehl

Mümmeler, M., (1986): Hochzeit in Franken. Nürnberg, Verlag Albert Hofmann

Mümmeler, M., (1994): Die schönsten Sagen aus Franken. Markt Erlbach, Verlag Maria Mümmeler

Mack, S., (neuvedeno):FränkischeBrauereikarte.

Kartografie:

Neues Fränkisches Seenland, Kompass Wanderkarte

Fritsch: Bayrisch Franken, Landkreis Ansbach, Blatt Süd, Rad-u. Wanderkarte

Fritsch: Oberes Maintal, Coburg, Lichtenfels, Staffelstein, Wanderkarte

Periodika:

Neustädter Rathausbote, měsíčník

Fränkische Landeszeitung

Landkreisjournal

www.franken-weinland, 20. 6. 2008

www.lag-aischgrund.de, 4. 4. 2008

www.kalcit.cz, 17. 4. 2008

cs.wikipedia.org, 17. 4. 2008

<http://de.wikipedia.org/wiki/Kirchweih>, 3. 6. 2008

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto diplomovou práci bude uvádět v seznamu literatury a citovat z ní jako z jakéhokoli jiného pramene.

Jméno	Pracoviště	Datum	Podpis